

DEMOGRAFİK GEÇİŞ, GENÇ NÜFUS, ŞİDDET VE SİĞİNMACI SORUNUNUN GELECEĞİ

Coşkun Faik Kavala

www.21yyte.org

İÇİNDEKİLER

3	GİRİŞ
4	1.DEMOGRAFİK GEÇİŞ TEORİSİ
7	2.GENÇ KİTLELERİN ŞİDDETE YATKINLIĞI
11	3.DÜNYA TARİHİNDE NÜFUS ARTIŞI VE ŞİDDET
11	3.1.AVRUPA NÜFUSUNDA ARTIŞ VE ŞİDDET
17	3.2.ÜÇÜNCÜ DÜNYA'DA NÜFUS ARTIŞI VE ŞİDDET
17	3.2.1.NÜFUS ARTIŞININ KÜRESELLEŞMESİ
18	3.2.2.ÇİN NÜFUSUNDA ARTIŞ VE ŞİDDET
21	3.2.3.ÇİN-RUSYA DEMOGRAFİK KARŞILAŞTIRMASI
22	3.2.4.ORTADOĞU NÜFUSUNDA ARTIŞ VE ŞİDDET
27	4.TÜRKİYE'DE DEMOGRAFİK GEÇİŞ
27	4.1.TÜRKİYE'DE HIZLI NÜFUS ARTIŞI, GENÇLİK ŞİŞKİNLİĞİ VE ŞİDDET
30	4.2.SIĞINMACI KRİZİNİN DEMOGRAFİK BOYUTU
33	SONUÇLAR
35	KAYNAKÇA

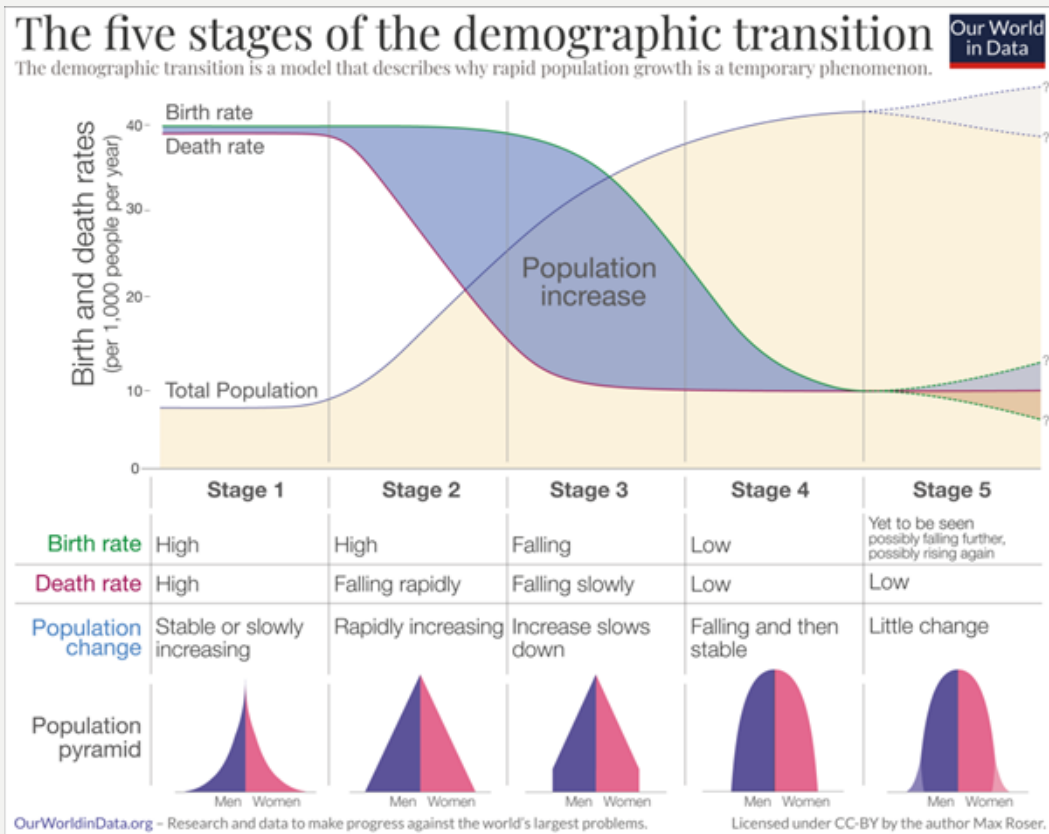
GİRİŞ

Demografi bilimi, nüfusun hızlı arttığı ülkelerin, demografik geçiş adı verilen dönüşümün ikinci aşamasında olduğunu göstermektedir. Bu ülkelerde doğum oranlarının yüksekliği, ölüm oranlarının da düşüklüğü nedeniyle genç nüfusun toplam nüfusa oranının hızla artarak bir 'gençlik şişkinliği' oluşturduğunu ve bu gençlik şişkinliğinin çatışmaya yol açacağını gösteren çalışmalar yapılmıştır. Fransız Devrimi, Birinci Dünya Savaşı, Rus Devrimi, Çin Kültür Devrimi, İran Devrimi, Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı gibi, son iki yüz elli yıl içinde yaşanan hemen hemen tüm devrim, isyan, iç savaş gibi toplumsal çatışma olaylarının öncesinde ilgili ülkelerin demografik piramitlerinde genç nüfusun hızlı bir şekilde arttığı tespit edilmektedir. Bu bakımdan, demografik geçişin ikinci aşamasını geçmiş, gençlik şişkinliği inmiş olan Türkiye'ye demografik geçişin ikinci aşamasını yaşayan ülkelere göre yaşanan göç, büyük çatışma riskleri barındırmaktadır.

1. Demografik Geçiş Teorisi

Demografi biliminde, az gelişmiş, tarım ekonomisine dayanan doğum ve ölüm oranlarının yüksek olduğu nüfus yapısından sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmiş olduğu, doğum ve ölüm oranlarının düşük olduğu nüfus yapısına geçiş, 'Demografik Geçiş Teorisi' ile açıklanmaktadır. 'Demografik Geçiş' ifadesi ilk kez Fransız sosyolog Adolphe Laundry tarafından 1934'te yayınlanan 'La Révolution Démographique' adlı kitabında kullanılmış, teori bugünkü aşamalardan oluşan şekliyle İngiliz nüfusbilimci Warren Simpson Thompson tarafından öne sürülmüş ve ardından Frank Notestein tarafından 1945'te yayınlanan 'Population: The Long View' makalede geliştirilmiştir.¹

Bu çalışmada çokça kullanılacağı için nüfus piramitlerinin tarifini yapmak yararlı olacaktır. Nüfus piramitleri, şeklin iki yanındaki çubuk grafiklerden oluşur. Genellikle sol taraf erkek, sağ taraf kadın nüfusu gösterir. Yatay ekseninde nüfus sayıları, dikey ekseninde de (genellikle dörderli) yaş grupları bulunmaktadır.² Demografik geçişin aşamaları, işte bu nüfus piramitleri ile gözlemlenebilmekte, diğer bir deyişle bir toplumun nüfus piramidine bakılarak onun demografik geçişin hangi aşamasında olduğu söylenebilmektedir.

Şekil 1: Demografik Geçiş tablosu. Kaynak: <https://ourworldindata.org/world-population-growth>

4 ¹ Kirk, Dudley, Demographic Transition Theory, s.361; ayrıca bkz. Giddens, Anthony; Sutton, Philip W., Sosyoloji, s.614; Başar, Emel, Demografiye Giriş, s.19

² Başar, Emel, Demografiye Giriş, s.86

İnsanlığın Neolitik Devrim’le avcı-toplayıcılıktan, tarım üretimine ve yerleşik hayata geçmesinin ardından nüfusun yüz binlerce yıl boyu görülmemiş hız ve kolaylıkla arttığı kabul edilmektedir. Beslenme imkanlarının artması, hareketli olmayan yaşam aileler için çocuk sahibi olmayı kolaylaştırmış, hatta tarım faaliyetinde yardımcı olmaları için daha çok çocuk yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bununla birlikte modern tıp biliminin henüz gelişmediği yüzyıllar boyunca salgın hastalıklar ya da bilgisizlik nedeniyle doğan çocukların önemli bir kısmı yaşamlarını kaybedegelmiş, dolayısıyla doğum oranı kadar ölüm oranı da yüksek olmuştur.³ Aslında doğum oranının yüksek olmasının sebebi de, ölüm oranının yüksek olmasıdır; insan yaşamının bugünküne göre çok daha kolay yitirildiği yüzyıllar boyunca insanlar daha çok çocuk yapmaya eğilimli olmuş, kurumsal dinler ve gelenekler de bunu desteklemiştir.⁴ Tüm toplum ve coğrafyalarda binlerce yıl süren bu dönem, demografik geçişin ilk aşamasıdır ki bu evreye ‘High Fluctuating – Yüksek Durağanlık Dönemi’ adı verilmektedir.⁵

Bu tür toplumların nüfus piramitlerinin taban kısmında şişkinlik yaptığı, yukarıya çıkan çubukların gittikçe kısalarak şeklin içeri doğru bombe yaptığı görülür.⁶ Zira doğum hızlarının fazla olması çocuk sayısının da fazla olmasına ve piramidin (0-4, 4-8 gibi en alt yaş grubunun bulunduğu) taban kısmının genişlemesine sebep olmaktadır.⁷ Çocuklukta enfeksiyon gibi sebeplerle ölüm oranının yüksek olması, orta yaşa erişmeyi önlemekte ve sütunun orta yaşı gösteren bölümüne yaklaşıldıkça incelmektedir. Böylece ölüm oranının yüksekliği doğum oranlarının yüksekliğini dengelemekte ve nüfus çok yavaş artmaktadır.⁸

Halk sağlığı kavramının ortaya çıktığı, çocukların pastörize edilmiş sütle beslenerek enfeksiyonlardan korunduğu, hastanelerin ve kitlesel tedavi hizmetinin yaygınlaştığı, aşılama aracılığıyla salgın hastalıkların önüne geçildiği modern aşamada ise toplumların ölüm oranı hızla düşmeye başlamıştır.⁹ Ancak doğum oranı, demografik geçişin ilk aşamasındaki kadar yüksek kalmaya devam etmiştir. Zira yüzyıllar boyunca çiftler, aralarından sadece iki ya da üçünün yetişkinliğe kadar yaşayacağı bilgisiyle sekiz ya da daha fazla çocuk sahibi olmuşlardır ve bu kültürel yapı, sağlık hizmetlerinin geliştiği modern dönemde de değişmemiştir. Diğer deyişle insanlar geleneksel yaşamlarını kolaylıkla terk etmedikleri için, kırsaldan kente göç etmiş olsalar bile tıpkı kırsalda olduğu gibi çok sayıda çocuk sahibi olmaya devam etmişlerdir. Böylece ölüm oranı düşüp ortalama yaşam süresi uzadığı için daha çok sayıda insan, toplam nüfusa katılmış ve demografik geçişin bu aşamasında nüfuslar hızla yükselmeye başlamıştır.¹⁰ Demografik geçişin bu ikinci evresine ‘Early Expanding – İlk Yayılma Aşaması’ adı verilmektedir.¹¹ Sanayi Devrimi ve bunun getirdiği modern kapitalist sanayi toplum düzeni ile ortaya çıkan bu durum, demografik geçişin ikinci aşamasıdır. Bu tür toplumların nüfus piramitlerinin çoğunlukla eşkenar üçgen şeklinde olduğu gözlemlenir. Bir önceki aşamaya göre enfeksiyon gibi sebeplerle çocuk yaşta ölümler azaldığı için piramit orta yaşlara doğru içeri bombe yapmadan, düz bir hat halinde ilerlemektedir.

³ Cipolla, Carlo Maria, Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi, s.79

⁴ Coale, Ansley, The Demographic Transition, s.537

⁵ Tümertekin, Erol; Özgüç, Nazmiye, Beşeri Coğrafya – İnsan, Kültür, Mekan, s.220

⁶ Bal, Hüseyin, Demografi, s.106

⁷ Başar, Emel, Demografiye Giriş, s.86

⁸ Cipolla, Carlo Maria, Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi, s.92; Başar, Emel, Demografiye Giriş, s.21

⁹ Giddens, Anthony; Sutton, Philip W., Sosyoloji, s.614

¹⁰ Schaefer, Richard T., Sosyoloji, s.452

¹¹ Tümertekin, Erol; Özgüç, Nazmiye, Beşeri Coğrafya – İnsan, Kültür, Mekan, s.220

Birinci aşamanın nüfus piramidine göre grafiğin sadece taban kısmı değil, tabanın üstü de şişkindir; bunun anlamı çocuklar kadar genç nüfusun da fazla olduğu, gençlerin toplam nüfusun önemli bir bölümünü oluşturduğudur. Dolayısıyla aktif nüfusun toplam nüfusa oranı, hiç gelişmemiş ülkelere kıyasla çok yüksektir.¹² Ayrıca bir bütün olarak şeklin dolgunluğu, nüfusun da kalabalıklığını göstermektedir.

Tamamen modernleşmiş, vatandaşlarının temel düzeyde eğitim aldıkları ve nüfusun çoğunluğunun en az birkaç kuşaktır kentlerde yaşadığı ülkelerde ölüm oranı düşük olduğu gibi, aileler daha az sayıda çocuk sahibi olmaya başladıkları için doğum oranı da düşmeye başlamıştır. Doğum oranındaki düşüşün pek çok sebebi olabilir. Kalkınmış ülkelerde çocuk işçilik yasaklanmış, bütün vatandaşlar için zorunlu eğitim getirilmiş dolayısıyla aileler için çocuk büyütme masrafları artmıştır.¹³ Kadınların iş yaşama katılmalarıyla, pek çok kadın kariyerlerindeki bir yükselişi genç yaşta anne olmaya tercih etmeye başlamış; ya da aynı anda hem çocuk büyütme hem de vaktin önemli bir kısmını işyerinde harcamak zor olduğu için daha az sayıda çocuk yapmaya başlamışlardır.¹⁴ Kadınların yaşlandıkça doğurganlıklarının azalması, eğitim ya da kariyer gibi sebeplerle daha geç yaşta evlenmeye başlayan kadınların daha az çocuk sahibi olmaları sonucunu kaçınılmaz kılmaktadır.¹⁵ Modern toplumda geleneksel kabullerin aşınmasıyla doğum kontrol yöntemlerinin artması ve yaygın kullanımı da başka bir sebeptir.

Sonuçta toplam nüfusa katılan insan sayısı azaldığı için nüfus patlaması durmuş, nüfus artışı azalmaya başlamış hatta bazı ülkelerde azalışa geçmiştir.¹⁶ Doğum oranının düşmesinin bir sonucu da nüfusa genç bireylerin katılımı yavaşladığı için nüfusun hızla yaşlanmasıdır. Doğum oranının düşmesiyle demografik geçişin üçüncü ve dördüncü (hatta bazı araştırmacılara göre beşinci) aşamaları ortaya çıkmaktadır. Nüfus artış hızının düşmekle birlikte, nüfusun hala artmakta olduğu üçüncü aşamaya 'Late Expanding - Geç Yayılma', nüfus artışının durarak 'sıfır nüfus artışı' evresine geldiği hatta ölüm oranlarının doğum oranlarını geçmesi nedeniyle nüfusun azalmakta olduğu dördüncü aşamaya ise 'Low Fluctuating - Düşük Durağanlık' adları verilmektedir.¹⁷

Kırsaldan kente göçün tamamlandığı, sanayi sonrası toplumlarda görülen bu aşamanın nüfus piramidinde en alttaki taban kısmının içeri doğru bombe yaptığı, orta ve üst kısımların ise şişkin olduğu görülür.¹⁸ Bu, toplumdaki genç nüfusun ve çocuk sayısının azlığını, orta yaştaki insan sayısının ise fazlalığını ve toplam nüfusun önemli bir kısmını oluşturduğunu gösterir. Yetişkin yaştaki ölüm hızının azalması ve ortalama ömrün artması sonucunda ileri yaş grubunda bulunan insanların artması nedeniyle, nüfus piramidinin üst kısımları da genişlemiş durumdadır.¹⁹

¹² Bal, Hüseyin, Demografi, s.108; Schaefer, Richard T., Sosyoloji, s.452

¹³ Giddens, Anthony; Sutton, Philip W., Sosyoloji, s.614

¹⁴ Coale, Ansley, Demographic Transition, Social Economics (Ed. Eatwell, John; Milgate, Murray; Newman, Peter), s.19

¹⁵ Zastrow, Charles; Kirst-Ashman, Karen K., İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre Bebeklik - Çocukluk - Ergenlik, s.148

¹⁶ Cipolla, Carlo Maria, Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi, s.92

¹⁷ Tümertekin, Erol; Özgüç, Nazmiye, Beşeri Coğrafya - İnsan, Kültür, Mekan, s.220

¹⁸ Bal, Hüseyin, Demografi, s.109

¹⁹ Başar, Emel, Demografiye Giriş, s.90

2.Genç Kitlelerin Şiddete Yatkınlığı

Toplumsal ya da uluslararası şiddetin pek çok sebebi bulunmaktadır. Dini, mezhepsel, etnik gruplar arasında yüzyıllar boyu süregelen gerilimler, hanedanlar ya da ülke yöneticileri arasındaki şahsi kavgalar, ülkelerin ekonomik ya da jeopolitik gereksinimleri, çeşitli ekonomik baskı gruplarının ekonomik nüfuzlarını yayma çabaları, belli sınıfsal grupların baskı altında tutulmaları, siyasi liderlerin ya da komutanların kişisel hırsları tarih boyunca çatışmaları başlatan ya da sürdüren çeşitli etkenler olarak tarih kitaplarındaki yerlerini almıştır.

Toplumların demografik geçiş aşamalarının şiddete yatkınlıklarını belirlediğine dair hipotezler öne sürülmüştür. Buna göre demografik geçişin ikinci aşamasında bulunan toplumlar, diğer deyişle hızlı nüfus artışının görüldüğü ve genç nüfusun toplam nüfusa oranının yüksek olduğu toplumlar ile dünya çapındaki toplumsal şiddet olaylarının eşleştiği görülmektedir.²⁰ Bunun sebebi, nüfus piramitlerinin taban kısmını daha şişkin gösterdiği için 'youth bulge - gençlik şişkinliği' adı verilen, genç nüfusun toplam nüfusa oranının yüksekliğidir. Bu konuyu ele alan ilk sosyologlardan olan Herbert Moller'e göre 'Bir toplumda ekonomik ve sosyal koşullardan bağımsız olarak genç nüfusun artışı, toplumsal türbülans ihtimalini arttırmaktadır'.²¹ Bir diğer deyişle, 15-24 yaş arasındaki insan topluluğunun toplam nüfusa oranı ne kadar yüksekse, terörizm, isyan, iç savaş gibi siyasi şiddet olaylarının görülme ihtimali de artmaktadır.²² Bu durumun tam aksine, yaşlanmakta olan (diğer deyişle demografik geçişin üçüncü ve dördüncü aşamalarında bulunan) toplumlarda ise savaşa ve şiddete yatkınlıkta azalma görülmektedir.²³

Huntington'a göre bunun sebebi 'genç insanların (yaşlılarla kıyaslandıklarında) protestoya, istikrarsızlığa, reforma ve devrime önyak kimseler olmaları'dır.²⁴ Jack Goldstone'a göre genç topluluklar genellikle eski otorite biçimlerine meydan okuyarak yeni fikirlere ve heterodoks dinlere kapılma eğilimindedirler; üstelik henüz aile bakmak ya da kariyerde yükselmek gibi sorumlulukları olmayan gençler toplumsal ve siyasi çatışmalar için daha kolay seferber edilirler.²⁵ Gençliklerinde saldırgan tavırlar gösteren hatta suç işleyen pek çok gencin ilerleyen yaşlarında bu davranışlarını bıraktıklarını gösteren çok sayıda istatistik mevcuttur.²⁶ Elbette bu tür analizlerde 'genç' tanımı ile kast edilen, çoğunlukla genç erkeklerdir. Zira davranışsal ekoloji biliminin verileri, toplu saldırganlık örnekleri olan tüm savaş ve çatışma biçimlerinin, bilinen hemen hemen tüm canlı türlerinde genç erkek toplulukları tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir.²⁷ Nitekim tüm Türkiye çapında 2013'te yapılan bir araştırmada, cezaevlerindeki mahkumların %96,6'sının erkek, %3,4'ünün kadın olduğu tespit edilmiştir.²⁸

Genç erkekler toplu saldırganlık örneklerine kadınlardan ve daha yaşlı erkeklerden daha eğilimli olmakla birlikte, çatışma hipotezini güçlendiren esas olarak ailelerin çocuk sayılarıdır. Sık aralarla dünyaya getirilmiş çok çocuklu ailelerin erkek çocuklarının suça ve çatışmaya, daha az çocuk sahibi ailelerin çocuklarından daha eğilimli olduğu tespit edilmiştir.²⁹ Diğer bir deyişle çocuk sayısı azaldıkça çocukların suça eğilimi azalmakta, (çeşitli istisnaları bulunmakla) birlikte tek çocuklu ailelerde çocukların suça ve çatışmayla ilgili korelasyonlara eğilimi sıfıra yaklaşmaktadır.³⁰ Çocuk sayısı artıp, ekonomik seviye düştükçe suç oranı, dolayısıyla çatışma ve şiddet eğilimi de yükselmektedir.

²⁰ Moller, Herbert, Youth as a Force in the Modern World, s.246

²¹ Moller, Herbert, Youth as a Force in the Modern World, s.256-257

²² Urdal, Henrik, Youth Bulges and Political Violence, s.608; Özbay, Ferhunde, Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus, s.260; Brooks, Deborah Jordan; Brooks, Stephen G.; Greenhill, Brian D., & Haas, Mark L., The demographic transition theory of war: why young societies are conflict prone and old societies are the most peaceful. International Security, 43(3), s.54

²³ Haas, M. L., A geriatric peace? The future of US power in a world of aging populations. International Security, 32(1), s.113

²⁴ Huntington, The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order, s.117

Bu durumun sebepleri çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. Öncelikle annenin hamilelikle yetersiz beslenmesi, fiziksel ya da psikolojik şiddete maruz kalması, ağır doğum koşulları ve doğum sonrası bakım alamaması gibi etkenlerin çocuk ve genç suçluluğunu arttırdığı kanıtlanmıştır.³¹ Ayrıca çok çocuklu aileler çocukları ile yeterince ilgilenememektedirler. Bu da aile içi etkileşimin azalmasına, ailenin çocuk üzerindeki denetiminin azalmasına yol açabilmektedir.³² Ayrıca İslam dünyasında çok yaygın olan poligaminin (çok eşlilik) de ebeveynlerin çocuklarına yeterli derecede ilgi gösterememesine sebep olup, farklı eşlerin çocukları ile baba arasında iletişim kopukluğuna yol açmakta olduğu tespit edilmiştir.³³ Şu ya da bu sebepten dolayı, aile içinde şiddete maruz kalan ya da şiddet olaylarına tanık olan çocukların ilerleyen yaşlarında şiddet suçları işlemeye ve çatışmaya daha yatkın oldukları da gözlemlenmiştir.³⁴

Toplumsal çatışmanın ve suçun artmasında bir diğer etken, kırdan kente göç olgusudur. Öncelikle kentler, kırsal bölgelere kıyasla nüfus dağılımındaki uçurum, ile toplumsal adaletsizliğin görünür hale geldiği, çeşitli sosyal sorunlara kolaylıkla sahne olan yerlerdir.³⁵ Ayrıca kent yaşamı, hareketlilik nedeniyle suç işlemenin ve suçlunun yakalanmadan kaçabilmesi gibi sebeplerle suç işlemeyi ve şiddet eylemlerine girişmeyi kolaylaştırmaktadır.³⁶ Tüm dünyada adi suçların önemli bir kısmını, kırsal bölgeden kentlere sonradan göç edenlerin işledikleri gözlemlenmiştir.³⁷ Diğer deyişle kentte uzun yıllardır hatta yüzyıllardır yerleşik bulunan insanlarsa, göçle sonradan gelen insanlar çatışmaya katılmaya daha eğilimlidirler. Kırdan kentte fark edilmeyen toplumsal adaletsizliğin kentte görünür hale gelmesi, kentin 'çöküntü alanı' denilen banliyö ve varoş bölgelerindeki zor yaşam şartları, geleneksel, feodal ilişkilerin çözülmesine başlaması gibi etkenler kırdan kente göç edenlerin içinde bulundukları şartlara yönelik tepkisini arttırmaktadır.³⁸ Özellikle büyük kentlerde yaşamının getirdiği güvensizlik hissi, kırdan kente göç etmiş, kimlik arayışındaki genç kitlelerin çeşitli tarikat, cemaat yapıları ile sol ya da sağ örgütlere katılmalarını, bu kitlesel katılım da toplumsal şiddet olaylarının yaşanmasını kolaylaştırmaktadır.

²⁵ Goldstone, Jack, Demography, Environment, and Security, Environmental Conflict (Ed: Diehl, Paul; Gleditsch, Nils Petter), s.95

²⁶ Moller, Herbert, Youth as a Force in the Modern World, s. 257

²⁷ Mesquida, Christian G., Wiener, Neil I., Male Age Composition and Severity of Conflicts, Politics and the Life Sciences 18.2, s.181

²⁸ Işıktaç, Yasemin; Koloş, Umut, Hukuk Sosyolojisi, s.283

²⁹ Güneş, Derya Kayma; Gökler, Rıza, Türkiye'de Suça Sürüklenen Çocukların Aile Özellikleri, Journal of Human Sciences 14.4 s.3745; Öter, Adem, Çocuk Suçluluğunun Toplumsal Nedenlerine Sosyolojik bir Bakış (Antalya Örneği), 21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum c.7 s.21 s.756 2009'da Erzurum'da yapılan bir çalışmada, Çocuk Şubeye suç nedeniyle sevkı yapılan 230 çocuğun % 61'inin 5 veya üzeri sayıda kardeşe sahip olduğu, %19.1'inin 4 kardeşi bulunduğu, %11.3'ünün 3, %7.4'ünün 2, %1.7'sinin ise tek kardeşi olduğu tespit edilmiştir.

³⁰ Işıktaç, Yasemin, Adalet Psikolojisi, s.143

³¹ Işıktaç, Yasemin; Koloş, Umut, Hukuk Sosyolojisi, s.287

³² Işıktaç, Yasemin, Adalet Psikolojisi, s.143

³³ Slonim-Nevo, Vered, & Al-Krenawi, Alean, Success and failure among polygamous families: The experience of wives, husbands, and children. Family process, 45(3), s.312.

³⁴ Güçlü, İdris; Akbal, Halil, Suç Sosyolojisi – Kavram, Teori, Uygulama, s.181

8 ³⁵ Akova, İsmet, Şehir Coğrafyası, Beşeri ve Ekonomik Coğrafya (Ed: Doğan, Mesut; Doğan, Özlem Sertkaya), s.118

³⁶ Işıktaç, Yasemin; Koloş, Umut, Hukuk Sosyolojisi, s.300

³⁷ Güçlü, İdris; Akbal, Halil, Suç Sosyolojisi – Kavram, Teori, Uygulama, s.153

³⁸ Sayın, Önal, Aile Sosyolojisi, s.74

Kırdan kente göç aile yapısını da değiştirmiştir. Tarımla uğraşan geleneksel aile tipinde gençler aile ya da köy dışında insanlarla çok az etkileşim içine girebilmektedirler. Ancak kente göç sonrasında kırsal bölge kökenli gençler, okudukları okullarda ya da çalıştıkları işyerlerinde akranlarıyla bir araya gelmeye ve köyde yaşarken haberdar olamayacakları yeni fikirlerden etkilenmeye başlamışlardır.³⁹ Bu durum da kanaatimizce, kırdan kente göç sürecinde kır kökenli gençlerin çeşitli siyasi örgütlenmeler için kolayca insan kaynağı teşkil etmelerini açıklamaktadır.

Çok çocuklu ailelerin çocuklarının şiddete daha eğilimli olması ve kırdan kente göç sonrasında kentte kırsal kökenli nüfusun hızla artması görüldüğü gibi toplumsal şiddeti arttıran olgulardır. Bununla birlikte, ortaya çıkan 'gençlik şişkinliği'nin her durumda kaçınılmaz olarak çatışmaya yol açacağı düşünülmemelidir. Genç nüfusu çok büyük bir yaratıcı düşünce ve bitmeyen bir üretici enerji kaynağı olarak görmek de mümkündür.⁴⁰ İyi yönetilmesi ve yönlendirilmesi durumunda gençlik şişkinliğinin, diğer deyişle toplumdaki genç nüfus fazlasının büyük bir üretici güç olarak kullanılabileceği düşünülmektedir.⁴¹ Gençlik enerjisi, özellikle kalkınmakta olan ülkeler için önemli bir emek gücüdür. Zira genç nüfusun payı arttıkça, kuramsal olarak aktif nüfusun bakmakla yükümlü olduğu 0-14 ve 65 yaş üstü insanlardan oluşan 'bağımlı nüfus'un payı azalır.⁴² Bu nedenle genç nüfusun da içinde olduğu, 15-64 yaş arası çalışan nüfusun toplam nüfus içindeki payının artmasına 'Window of Opportunity - Demografik Fırsat Penceresi' ya da 'Demographic Opportunity - Demografik Fırsat' da denilmektedir.⁴³ İleride de bahsedileceği gibi, Sovyetler Birliği'nin 1975 sonrasında hızla ekonomik bunalıma sürüklenmesinde, doğum oranlarının düşmesi ve ülkenin demografik bir krize girmesi sonucu yaşanan emek gücü kıtlığının önemli etkisi bulunmaktadır.⁴⁴

Dolayısıyla genç nüfustaki her artış toplumsal çatışma doğurmamış, fakat - ileride de bahsedileceği gibi- hemen her toplumsal çatışma öncesinde genç nüfusta patlama derecesinde artışa rastlanmıştır. Jack Goldstone, 'Revolution and Rebellion in the Early Modern World'de, nüfus patlamasını izleyen toplumsal çatışmanın bir çerçevesini sunar; nüfus artışı kaynaklar üzerinde baskı oluşturur ve enflasyon yükselir, kırdan kente göç hızlanır ve maaşlar düşer, bu nedenle hem kentli sanayi işçileri hem de çiftçiler arasında protesto hareketlerine katılım artar.⁴⁵ Henrik Urdal'a göre ise bir ülkede genç kitlenin önemli bir kısmının istihdam edilememesi (diğer deyişle yaygın genç işsizlik), ekonomik büyüme olmaması, demokrasi ve ifade özgürlüğü eksikliği, şehirleşme oranının yüksekliği, yüksek eğitim seviyesi gibi etkenler birleşerek gençlik şişkinliğini patlamaya hazır bir bomba haline getirmektedir.⁴⁶

³⁹ Sayın, Önal, Aile Sosyolojisi, s.72

⁴⁰ Moller, Herbert, Youth as a Force in the Modern World, s.256

⁴¹ Xenos, Peter; Kabamalan, Midea (2005). A comparative history of age-structure and social transitions among Asian youth. Population, Resources and Development, s.18

⁴² Özbay, Ferhunde, Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus, s.255

⁴³ Başar, Emel, Demografiye Giriş, s.76; Özbay, Ferhunde, Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus, s.260

⁴⁴ Lewin, Moshe, Sovyet Yüzyılı, s.421; Kennedy, Paul, Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken, s.314

⁴⁵ Goldstone, Jack, Revolution and Rebellion in the Early Modern World: Population Change and State Breakdown in England, France, Turkey, and China, 1600-1850, s.25

⁴⁶ Urdal, Henrik, A clash of generations? Youth bulges and political violence, s.610-613

Bu bilgiler ışığında, nüfus artış hızının azaldığı, dolayısıyla nüfus yapısının Bu bilgiler ışığında, nüfus artış hızının azaldığı, dolayısıyla nüfus yapısının yaşlandığı, demografik geçişin sonraki aşamalarında bulunan toplumlarda ise toplumsal şiddet eğiliminde azalma görülmesi beklenebilir.

Yüksek hızla artan nüfusa sahip, özellikle kırdan kente göçün yaşandığı bir toplum, sahip olduğu genç insan kaynağını üretim sürecine kazandıramaması ya da temel siyasi/kültürel beklentilerini karşılayamaması durumunda olası iç karışıklıkları besleyecek bir kitle ile karşı karşıya gelebilir. Diğer yandan genç kitlenin işsizlik ya da ifade özgürlüğüne engel olacak bir durumla karşılaşmadığı toplumlarda da -1968 yılı boyunca Avrupa'da gerçekleşen gençlik hareketlerinde görüldüğü gibi-, şiddet olaylarına eğilim gözlemlenebilmektedir.

3.Dünya Tarihinde Nüfus Artışı ve Şiddet

3.1.Avrupa Nüfusunda Artış ve Şiddet

Yüzyıllar boyu kıtlıklar, salgın hastalıklar ve savaşlarla kırılan Avrupa nüfusunda XVIII. yüzyılda İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi ve buna eşlik eden bilimsel devrim sonucunda önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Öncelikle büyük şehirlerde kurulan sanayi tesislerinin işgücü ihtiyacı neticesinde kırsaldan kentlere büyük göçler yaşanmış, büyük nüfusun yerleştiği kentlerde özellikle işçi sınıfının yaşam koşulları zorlaşmış ve kolera gibi salgın hastalıklar artmış, bunun sonucu olarak sağlık sistemine daha çok yatırım yapılması, modern kanalizasyon sistemlerinin kurulması gibi ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır.

Salgın hastalıklara karşı kitlesel aşılama, bulaştığı insanların %10-20’sinin ölmesine yol açan ve çok hızlı bulaşan çiçek hastalığına karşı Edward Jenner’in 14 Mayıs 1796’da koruyucu aşı yöntemini keşfetmesiyle başlamıştır. Aşılama yöntemiyle Napolyon yönetimi altında 1808-1811 arasında 1,7 milyon insana bağışıklık kazandırılmış, bunu Mehmet Ali Paşa hıdivliğindeki Mısır ve ardından İngiltere izlemiştir.⁴⁷ Mikroskopun geliştirilmesi sayesinde Louis Pasteur, mikropların hastalıklara sebep olduğunu kanıtlamış ve 1880’li yıllarda içeceklerdeki mikroorganizmaları yok edecek bir teknik olan (ve mucidinin adıyla anılan) ‘Pastorizasyon’u geliştirmiştir. Çocuklar sütten kesilmelerinin ardından annelerince genellikle inek sütüyle beslendikleri için pastörizasyon, enfeksiyon kaynaklı bebek ölümlerinin önlenmesinde büyük rol oynamıştır.⁴⁸ Bu sayede mikropu sütün enfeksiyon kaynağı olması önlenmiştir.⁴⁹ 1883’te Robert Koch kolera hastalığına sebep olan ‘vibrio chlorae’ bakterisini keşfetmiş ve bu tarihten itibaren içme sularının sterilizasyonuna başlanmıştır.⁵⁰ Aynı XIX. yüzyılda ‘halk sağlığı’ kavramı gelişmiş, su kaynakları temizlenerek kolera salgınları önlenmiş, hastaneler yaygınlaşmış, cerrahi teknikleri gelişmiş, verem gibi hastalıklara yakalananlar için dağ eteklerinde sanatoryumlar kurulmaya başlanmıştır.⁵¹

Tıptaki bütün bu gelişmelerin sonucu olarak ölüm oranı azalmış ve Avrupa nüfusunda tarih boyunca benzeri görülmemiş bir patlama yaşanmıştır.⁵² En büyük gelişme, bebek ölümlerinin önlenmesi alanında olmuş ve tüm Avrupa’da bebek ölümü oranı %47’den %10’a kadar gerilemiştir.⁵³ Ayrıca ortalama yaşam süresi XIX. yüzyıl sonlarına doğru artan bir ivmeyle uzamıştır. Sonuç olarak kıtanın nüfusu 1800-1900 arasındaki yüz yıl içinde yaklaşık dört katına çıkarak henüz sanayileşmemiş coğrafyalara kıyasla büyük bir demografik avantaj yakalamıştır.⁵⁴

⁴⁷ Osterhammel, Jürgen, *Dönüşen Dünya Küresel 19.Yüzyıl Tarihi*, s.257

⁴⁸ McKeown, Thomas, *The Modern Rise of the Population*, s.162

⁴⁹ Bacci, Massimo Livi, *Avrupa’da Nüfus Hareketleri*, s.156

⁵⁰ Hacker, Jörg, *İnsanlar, Salgınlar ve Mikroplar – Enfeksiyonlar ve Patojenleri*, s.28

⁵¹ Osterhammel, Jürgen, *Dönüşen Dünya Küresel 19.Yüzyıl Tarihi*, s.252

⁵² Kirk, Dudley, *Demographic Transition Theory*, s.368

⁵³ Zinkina, Julia, Korotayev, Andrey, Alekhovskii, Ivan, *The Demographic Transition in the First World: the Nineteenth Century*, s.182

⁵⁴ Bacci, Massimo Livi, *Avrupa’da Nüfus Hareketleri*, s.138

Massimo Livi Bacci'nin verdiği rakamlara göz atmak, yaşanan nüfus patlamasını daha iyi anlamamızı sağlar:

Ülkeler	Nüfuslar (x1000)	
	1800	1913
Birleşik Krallık	10.834	41.440
Almanya	24.500	67.362
Avus.-Mac.	24.000	52.578
Rusya	39.000	132.610
Fransa	26.900	39.853
İtalya	18.124	35.531
Avrupa Toplam	187.693	457.515

Tabloda görüldüğü gibi nüfus artışında öncülük, Sanayi Devrimi'nin de başladığı ülke olan İngiltere'dedir. Ülkenin nüfusu yüz yıl içinde dört kattan daha fazla artmıştır. Almanya'nın nüfusu, Alman İmparatorluğu'nun kurulduğu 1871'den I.Dünya Savaşı'nın başladığı 1914'e kadar dörtte üç oranında artarak, 41 milyondan 67 milyona çıkmıştır.⁵⁵ İtalya, özellikle ülkenin kırsal ve geleneksel güney kesimi büyük bir nüfus patlaması ile karşı karşıya kalmış, Amerika'ya yönelik büyük göçe rağmen nüfus hızla artmaya devam etmiştir.⁵⁶ Nüfus artışının yükünü, kırdan kente göç nedeniyle büyük şehirler çekmiştir. 1850'de Avrupa'da nüfusu bir milyon sınırında olan sadece iki şehir (Paris ve Londra) varken bu sayı 1913'te on üçe (Londra, Paris, Berlin, St.Petersburg, Viyana, Moskova, Manchester, Birmingham, Glasgow, İstanbul, Hamburg, Budapeşte ve Liverpool) çıkmıştır.⁵⁷ Bu şehirlerdeki nüfus sıçraması çarpıcıdır: Paris'in 1789'da 600.000 olan nüfusu 1900'da 4 milyona, Budapeşte'nin 1867'de 280.000 olan nüfusu 1914'te 933.000'e çıkmıştır.⁵⁸

Bu dönemde Avrupa'daki nüfus fazlası, ucuz işgücü olarak sanayi üretiminde çalıştırılmanın dışında Amerika ve Avustralya kıtalarını Avrupa'dan giden göçmenlerle doldurmaya başlamış ve Batılı güçlerin Asya ile Afrika'daki sömürgecilik faaliyetlerini kolaylaştırmıştır.⁵⁹ Sözgelimi Britanya nüfusu, Avusturalya, Yeni Zelanda ve Kanada gibi kolonileri doldurabilmiştir. Almanya ve İtalya gibi ülkelerden ABD'ye yönelik büyük göçler yaşanmıştır. Çok sayıda Rus, çarlar tarafından 1600'lerden itibaren fethedilen Sibiry ve XIX. yüzyılda ele geçirilen Türkistan topraklarına yerleşmiştir.⁶⁰

⁵⁵ Fulbrook, Mary, Almanya'nın Kısa Tarihi, s.138

⁵⁶ Duggan, Christopher, İtalya'nın Kısa Tarihi, s.184

⁵⁷ Osterhammel, Jürgen, Dönüşen Dünya Küresel 19.Yüzyıl Tarihi, s.369

⁵⁸ MacMillan, Margaret, The War that Ended Peace, s.7

⁵⁹ Sander, Oral, Siyasi Tarih, s.227

⁶⁰ Topsakal, İlyas, Sibiry Tarihi, s.139; Bacci, Massimo Livi, Avrupa'da Nüfus Hareketleri, s.170 Bacci, 1897-1911 arasında 3,5 milyon Rus'un, imparatorluğun Asya eyaletlerine yerleştiğini yazmaktadır.

Bu kolonilerde yaşayanlar da Avrupa'dan gittikleri için, yerli olmayan nüfustaki artışın Avrupa'daki nüfus artışına eklenerek değerlendirilmesi mümkündür. Bu durumda 1820 yılında 257 milyon olan toplam Batı dünyası nüfusunun (Kuzey Amerika ve Avusturalya dahil) 1913'te 689 milyona çıktığı görülmektedir.⁶¹

Avrupa nüfusunun hızla arttığı uzun XIX. Yüzyıl boyunca toplumsal hareketlerde de artış gözlemlenmesi dikkat çekicidir. Bu dönemde tüm Avrupa'da mutlakiyetçiliğe karşı modern ulus-devlet fikrini ve halkçılığı savunan 'Genç Avrupa hareketleri' ortaya çıkmıştır.⁶² Almanya'daki Burschenshaffen'dan İtalya'da Mazzini'nin örgütlediği 'Genç İtalyanlar'a, Rusya'daki Narodniklerden Balkanlardaki, (en ünlüsü, üyelerinden biri olan Gavrilo Prinçip Arşidük Franz Ferdinand'ı öldürdüğü için Mlada Bosniya olan) örgütlere kadar her yerde milliyetçi ve halkçı gençlerin örgütlendiği oluşumlardır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında ilk kez siyasi terörle de tanışmıştır. Narodniklerin bir kısmı, Narodnaya Volya örgütünü kurup Çar II.Aleksandr'ı düzenledikleri suikastla öldürmüşlerdir. Narodnaya Volya örneğinden yola çıkan ve tarihin ilk modern terör örgütü olduğu savunulan VMRO (İç Makedon Devrimci Örgütü) Osmanlı Devleti'ne karşı yıpratıcı bir mücadele vermiştir.⁶³

David Fromkin'e göre yirminci yüzyılın ilk yılları Avrupalıların şiddeti adeta kutsadığı bir dönemdir. 'Her şeyi yerle bir etmek' yönünde, Nietzscheci denebilecek bir öfke dalgası oluşmuştur ve yine Fromkin'e göre bu öfkeli ruh halinin I.Dünya Savaşı'nın başlamasında büyük etkisi olmuştur.⁶⁴

Birinci Dünya Savaşı, tahmin edilenin ötesinde uzun süren savaş nedeniyle katılan ülkelerin ekonomik ve sosyal açıdan aşırı yıpranmaları sonucu, dört imparatorluğun (Rus, Avusturya-Macaristan, Alman, Osmanlı) imparatorluğun yıkılması, bu imparatorlukların yerine ulus-devlet niteliğinde cumhuriyetlerin kurulması, Bolşevik Devrimi'nin başarılı olması sonucunda Komünizm ideolojisinin kitaplardan çıkarak bir siyasi rejim olarak kurulması, Komünizm'in topraklarına yayılmasından endişe eden devletlerin ülkelerindeki sağ grupların önünü açması, böylelikle Mussolini ve Hitler hareketlerinin ortaya çıkışı gibi dolaylı sonuçları ile günümüze kadar gelen tarihi olay örgüsünün başlangıcını oluşturmuştur.

⁶¹ Zinkina, Julia, Korotayev, Andrey, Alekhovskii, Ivan, The Demographic Transition in the First World: the Nineteenth Century, s.184

⁶² Braungart, Richard, Historical Generations and Generation Units: A Global Pattern of Youth Movements, s.121

⁶³ McMeekin, Sean, Osmanlı'da Son Fısl, s.58

⁶⁴ Fromkin, David, Europe's Last Summer, s.40

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkış sebepleri, yakın tarih çalışmalarındaki en tartışmalı konulardan biridir.⁶⁵ Bu konuda, II.Dünya Savaşı'nı çok aşan bir literatür bulunmaktadır. Sosyalistlere göre savaş, kapitalistler arası bir 'paylaşım savaşı'dır. Fritz Fischer, 'Die Kriegzielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914-1918' eserinde savaşın çıkmasından Almanya'nın, özellikle Kayzer Wilhelm'in emperyal hedeflerini sorumlu tutmuştur. Robert Massie, 'Dreadnought'ta İngiliz-Alman donanma rekabetini savaşın asıl sebebi olarak gösterirken, 'Russian Origins of the First World War'da Sean McMeekin, Rusya'nın Boğazlar'ı bir an önce ele geçirme isteğine bağlamaktadır.⁶⁶ Margaret Macmillan'ın 'The War that Ended Peace'i ya da Cristopher Clark'ın 'Sleepwalkers'ı gibi savaştan tüm büyük devletleri sorumlu tutan çalışmalar da vardır.⁶⁷ Ayrıca çoğu araştırma, savaş öncesindeki ittifaklar sisteminin savaşın kitleleşmesine yol açtığında hemfikirdir.⁶⁸

Ancak bu analizler ağırlıklı olarak siyasi ve diplomatik gelişmeleri incelemişlerdir. Hemen hemen tüm kaynaklarda geçen bir husus, savaş ilanlarının ardından tüm Avrupa'da yaşanan sevinç havası ve trenlerle cepheye gönderilen gençlerin coşkusudur.⁶⁹ O kadar ki, halkların savaş ilanı karşısında sergiledikleri coşku, savaş kararı alan hükümetleri bile şaşırtmıştır.⁷⁰ Bu durum çoğu çalışmada 'Avrupa'da 1871 Fransa-Prusya Savaşı'ndan beri büyük savaş yaşanmaması', dolayısıyla çoğu insanın askeri teknolojideki gelişmelerin sebep olacağı dehşeti göz ardı ederek 'Napolyon Savaşları'ndaki gibi romantik bir savaşın hayalini kurmasıyla' açıklanmıştır.⁷¹ Ancak daha az değinilen bir husus, I.Dünya Savaşı öncesinde Avrupa nüfusunun büyük bir patlama yaşaması ve genç nüfus artışının şiddet eğilimini yükseltmiş olmasıdır.

Dönemin nüfus piramitlerini incelemek, bu durumu gözler önüne serecektir. Aşağıda, Almanya'nın 1910, İngiltere'nin 1905 yıllarındaki nüfus piramitlerinin tam üçgen biçiminde olması, bu ülkelerin demografik geçişin ikinci aşamasında olduklarını göstermektedir.

⁶⁵ Hobsbawm, Eric, The Age of Empire 1875-1914, s.309 Hobsbawm'a göre 'Başka hiçbir konu için 'Birinci Dünya Savaşı'nı kim çıkardı?' sorusunu yanıtlamak için olduğu kadar mürekkep tüketilmemiş, kağıt yapmak için bu kadar ağaç kesilmemiştir.' Ayrıca bkz. Lee, Stephen, Aspects of European History, s.145; McDonough, Frank, Conflict, Communism and Fascism - Europe 1890-1945, s.36

⁶⁶ Bkz. Massie, Robert K., Dreadnought - Britain, Germany, and the Coming of the Great War, 1991, New York: Random House ve McMeekin, Sean, I.Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü (Çev: Elhüseyni, Nurettin), 2013, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

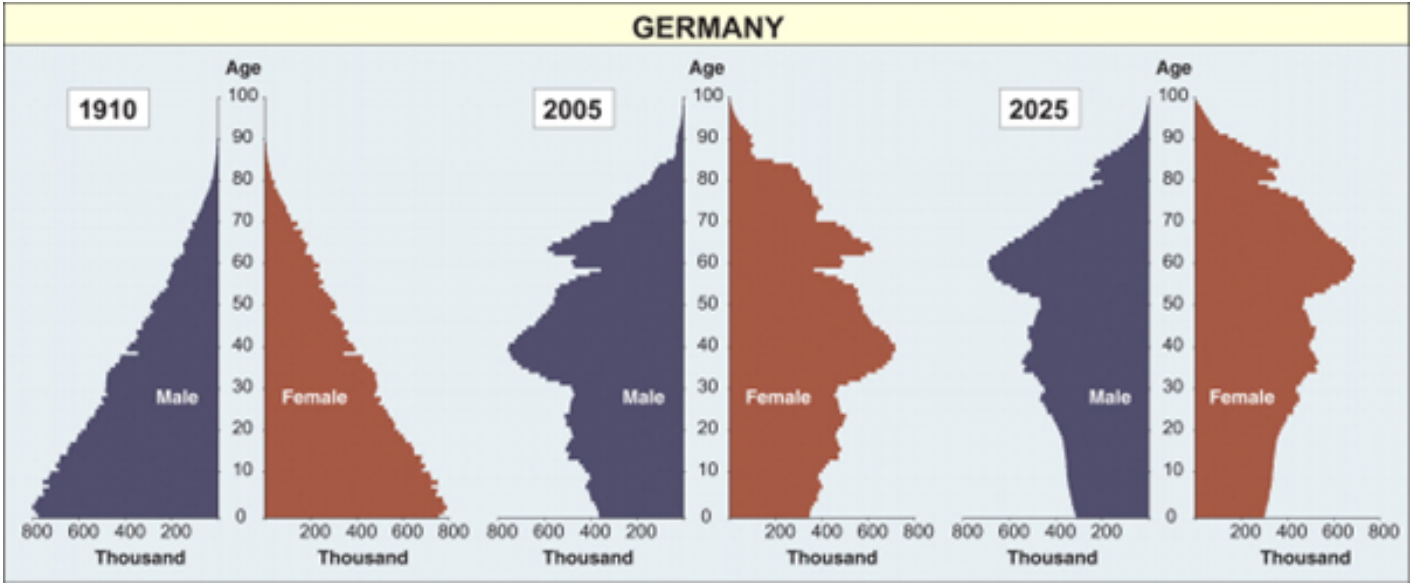
⁶⁷ Bkz. MacMillan, Margaret, The War that Ended Peace, 2014, London: Profile Books ve Clark, Christopher, Uyurgezerler - Avrupa 1914'te Savaşa Nasıl Girdi? (Çev: Demirkan, Cem), 2019, İstanbul: Pegasus Yayınları.

⁶⁸ Joll, James, Martel, Gordon, Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı, s.61

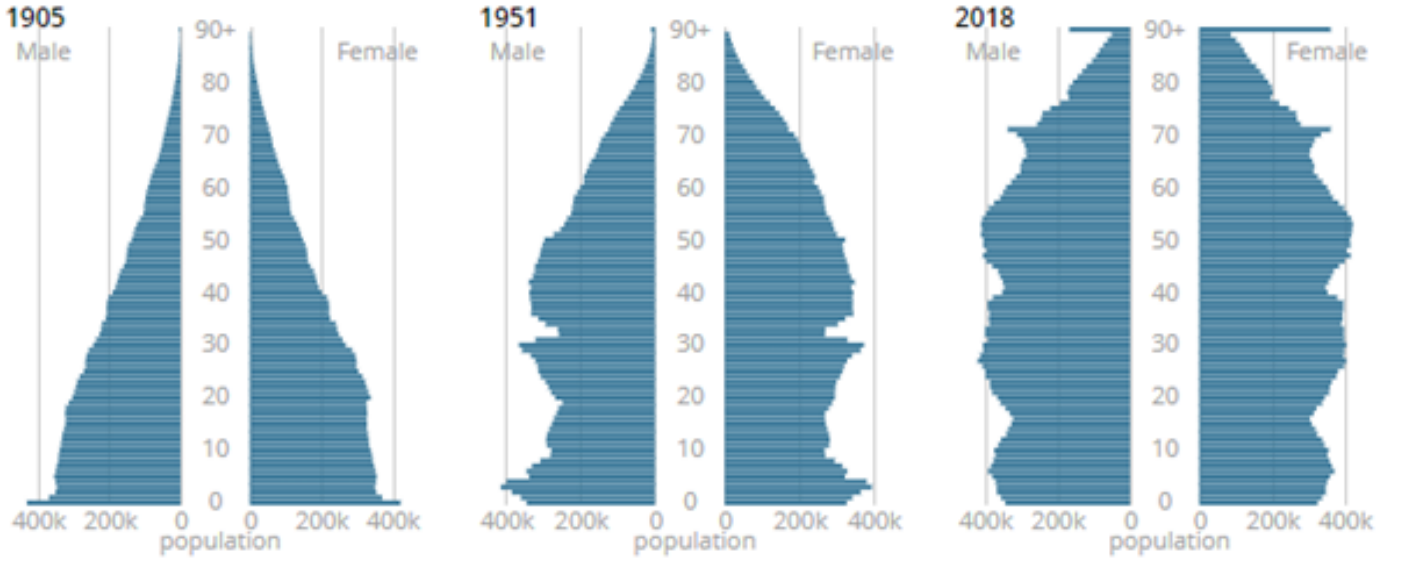
⁶⁹ Robbins Keith, Birinci Dünya Savaşı, s.28 Keith, Ağustos 1914'te 1,5 milyon savaş şiirinin yazıldığını (günde 50.000 şiir) aktarmaktadır. Ayrıca bkz. Kurat, Akdes Nimet, Rusya Tarihi, s.436

⁷⁰ Hobsbawm, Eric, The Age of Empire 1875-1914, s.325, Winter, Jay; Parker, Geoffrey; Habeck, Mary R., I.Dünya Savaşı ve 20.Yüzyıl, s.20

⁷¹ Evans, Richard, The Pursuit of Power, s.698, Stone, Norman, Birinci Dünya Savaşı, s.49

Şekil 2: Almanya'nın 1910, 2005 ve 2025 (beklenen) yıllarına ait nüfus piramitleri. Kaynak: https://www.researchgate.net/figure/Population-pyramids-for-Germany-in-1910-2005-and-2025-The-data-for-1910-do-resemble-a_fig2_225645059

Şekil 3: Birleşik Krallık'ın 1905, 1951 ve 2018 yıllarına ait nüfus piramitleri. Kaynak: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/populationestimates/articles/ourpopulationwherearewehowdidwegetherewherearewegoing/2020-03-27>

1890-1900 arasında doğan kuşağın Birinci Dünya Savaşı'nda savaşıması gibi, 1900-1920 arası doğan kuşak da iki savaş arası dönemin çalkantılı yıllarında önemli rol oynamış, ardından da İkinci Dünya Savaşı'nda savaşımıştır. Dolayısıyla 1914 öncesindeki yüksek nüfus artışının, 1929 ekonomik krizi sonrasında Avrupa'da totaliter rejimlerin iktidara gelmesinde rol oynadığı iddia edilebilir.⁷² Moller'e göre 1930 seçimlerinde ilk kez oy kullanan 4,6 milyon işsiz ve umutsuz Alman genci, Hitler'in iktidara gelmesinde önemli rol oynamıştır.⁷³ Dönemin tanığı olan Sebastian Haffner, 'Nazizmin kökünün cephede yaşananlarda değil, Alman okul çocuklarının savaş boyunca yaşadıklarında olduğunu' savunmuştur. Ona göre 'Nazizmin gerçek nesli, savaşı gerçekliğinden hiç rahatsız olmadan, fiilen hiçbir zorlukla karşılaşmadan büyük bir oyun olarak yaşamış 1900-1910 arasındaki on yılda doğanlar'dır.⁷⁴

Ayrıca Birinci Dünya Savaşı'ndaki kısa bir gerilemenin ardından, nüfus artış hızı tekrar artmıştır. Almanya, bir kez daha kıta Avrupa'sında nüfusu en hızlı artan ve en büyük genç nüfusa sahip ülke konumuna gelmiştir. Hitler yayılmacılığının temel söylemi olan 'Lebensraum – Yaşam Alanı', Alman halkına üzerinde yaşayacağı geniş toprakları yayılmacılık ve işgal yoluyla edindirme hedefi taşıdığı için İkinci Dünya Savaşı'nın sebepleri arasında gösterilir. Burada kanaatimizce dikkat çekici husus, Alman nüfusunun hızla artmakta olmasıdır. Aynı dönemde, uzun ve kanlı Rus İç Savaşı'nın yaralarını sarmakta olan Sovyetler Birliği'nde de nüfus artışının hızlandığı görülmektedir.

Rus İmparatorluğu'nun son yıllarında da benzer bir nüfus baskısının şiddeti kolaylaştırdığını görmek mümkündür. Rusya'da modern anlamda devrimci hareket 1825'te Dekabrist Ayaklanması'yla başlamış, XIX.yüzyıl boyunca aydınlar mutlakiyetçiliğe karşı mücadele vermiş, eğitilmiş gençler Narodnaya Volya gibi örgütler kurup terör faaliyetleriyle rejime zarar vermeye çalışmışlar ancak bu hareketler XX.yüzyıl başındaki sanayileşme, kırdan kente göç sonucunda şehirlerin nüfuslarının artması gibi gelişmelere kadar kitleleşememiştir. Rus İmparatorluğu'nun nüfusu 1860 ile 1914 arasında iki katından fazla artmıştır.⁷⁵ St.Petersburg, Moskova, Varşova, Kiev gibi büyük şehirlerde yığılan genç ve üretken nüfus, 1905 ve 1917 devrimlerindeki işçi ve Asker Sovyetleri ile Bolşevik Partisi'nin insan kaynağını oluşturarak devrim ve sonrasında yaşanan iç çatışmanın demografik katalizörü olmuştur.

Avrupa nüfusu, İkinci Dünya Savaşı'nın 1945'te son bulmasından sonra tekrar artışa geçmiş ve 1945-1960 arası bir 'baby boom', bebek patlaması gerçekleşmiştir.⁷⁶ 1968'de açığa çıkan öğrenci olaylarını gerçekleştiren kuşak, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki bu 'baby boom' döneminde dünyaya gelen kuşaktır.⁷⁷ Bir kez daha, nüfusun hızla arttığı ve 'gençlik şişmesi'nin görüldüğü bir ortamda toplumsal-siyasi karışıklık görülmektedir.

⁷² Urdal, Henrik, The Devil in the Demographics: The Effect of Youth Bulges on Domestic Armed Conflict, 1950-2000, s.2

⁷³ Moller, Herbert, Youth as a Force in the Modern World, s.244

⁷⁴ Haffner, Sebastian, Bir Alman'ın Hikayesi – Hatırladıklarım (1914-1933), s.23-24

⁷⁵ Wade, Rex A., Rus Devrimi, s.21

⁷⁶ Van Bavel, Jan; Reher, David S., The baby boom and its causes: What we know and what we need to know, Population and development review 39.2, s.257

⁷⁷ Huntington, Samuel, The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order, s.117

3.2. 'Üçüncü Dünya'da Nüfus Artışı ve Şiddet

3.2.1. Nüfus Artışının Küreselleşmesi

XIX. Yüzyıl boyunca Avrupa'da görülen ve sonuçları itibariyle dünyayı değiştiren yüksek nüfus artışı, XX. Yüzyılda diğer kıtalarda, Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin demografilerinde görülmeye başlamıştır. Böylece Sanayi Devrimi sonrasında ilkin Avrupa'da başlayan hızlı nüfus artışı küreselleşmiştir.

Bu dönemde Avrupa dışı coğrafyada hızlı nüfus artışını sağlayan en önemli olgunun, tarımda yapılan birtakım yeni yöntemleri içeren 'Yeşil Devrim' olduğu söylenebilir. Yeşil Devrim, Rockefeller Vakfı'nın Meksika Tarım Programı'nda araştırmacı olarak çalışan Amerikalı tarımbilimci Norman Borlaug'un, 1944'ten 1960'a kadar sürdürdüğü genetik mühendislik çalışmaları sonucu hastalıklara karşı daha dirençli ve olumsuz iklim koşullarına daha dayanıklı tahıl türleri üretmeyi başarmasıyla başlamıştır.⁷⁸

Yeşil Devrim'in asıl başarısı Asya kıtasında olmuştur. Hindistan ve Çin, asırlar boyunca kıtlıkla boğuşan iki alt kıta olarak bilinmektedir. 1960'lı yıllarda da bu iki ülkede kıtlıklar yaşanmıştır. Özellikle bağımsızlığını elde etmesinden sonra hızla artan nüfusu nedeniyle 1961 yılında kıtlığın eşiğine gelen Hindistan, Norman Borlaug'u davet etmiş ve Borlaug burada, ilerleyen yıllarda 'Hindistan'daki Yeşil Devrim'in babası' olarak kabul edilecek Mankombu Swaminathan ile birlikte tahılların yüksek verimli çeşitliliğe ulaşması için çalışmıştır. Islah yöntemleri sonucu, Pencap'ta 1965 yılında 1,9 milyon ton olan tahıl üretimi 1971'de 5,6 milyon tona çıkmıştır.⁷⁹ Hindistan'la aynı yıllarda Çin'de de Yuan Longping adlı tarımbilimci, 1960'ların başında yaşanan ve milyonlarca insanın ölümüyle sonuçlanan kıtlığın da etkisiyle, hibrit pirinç üretimi üzerinde çalışmış ve başarılı olmuştur.⁸⁰ Yuan Longping'in hibrit pirinç üzerinde yaptığı çalışmaların verimliliği arttırması sonucu yılda 100 milyon Çinlinin beslenmesine yetecek kadar üretim artışı sağlandığı tahmin edilmektedir.⁸¹ Aynı 1960'lı yıllarda ABD hükümeti, Filipinler'de bir 'Uluslararası Pirinç Araştırmaları Enstitüsü' kurulmasına önyak olmuş ve bu kurumun çalışmaları sonucu 1966 yılında IR8 adı verilen yüksek verimliliğe sahip pirinç türü üretilmiştir.⁸²

Sonuç olarak, 1943-1970 yılları arasında hükümet ve vakıfların desteğiyle, bir dizi öncü bilim insanının genetik modifikasyon çalışmaları sonucu daha verimli tahıl türlerinin elde edildiği, bu türlerin ekiminin yaygınlaşmasıyla elde edilen hasat miktarının arttığı kabul edilir. Yeşil Devrim, tüm dünyada tarımda makinalaşma, yeni gübreleme ve sulama teknikleri gibi yeniliklerle birlikte ele alındığında, randımanı yaklaşık on kat arttırarak, daha az insanın tarım arazilerinde çalışarak daha büyük nüfusların beslenmesini sağlayarak ve Latin Amerika, Hindistan, Güneydoğu Asya gibi bölgelerde milyonlarca insanın ölümüyle sonuçlanan kronikleşmiş kıtlıklara son vererek insanlık tarihinde Neolitik Devrim'den bin yıllar sonra 'İkinci bir Tarım Devrimi' olmuştur.⁸³

⁷⁸ Swaminathan, Mankombu Sambasivan, Norman E. Borlaug (1914-2009), s.894 Özellikle Campo Atizapan'da Japon 'Norin' ve Meksika 'Sonora' buğday türlerini birleştirerek geliştirdiği, geleneksel, uzun saplı ve uzadığında kendiliğinden kırılabilen buğdayların aksine, döllenmiş buğday başlarını daha kolay taşıyabilen kısa saplı 'Sonora 63' buğday türü, 'mucize buğday' olarak tanınmış (Bkz. Şahinöz, Ahmet, Yeşil Devrim ve Açlık Sorunu. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi C.8 s.1, 1990, s.233) ve daha sonra tüm gelişmekte olan ülkelerdeki Yeşil Devrim için anahtar rolünü görmüştür. 'Sonora 63' adlı buğday türünün yoğun biçimde ekilmesi sonrası 1951 yılında Meksika tahıl ihrac etmeye başlamıştır. Meksika örneğini izleyen ABD, 1950'li yıllarda tahıl ihtiyacının yaklaşık yarısını ithal ederken 1960'lı yıllarda tahıl ihrac eden bir ülke haline gelmiştir (Bkz. Briney, Amanda, Green Revolution: History and Overview of the Green Revolution. About.com, 23. 2008).

Nüfus artışının bir diğer sebebi, antibiyotikler gibi modern ilaçların yoksul ülkelere ulaşmasıdır.⁸⁴ Ayrıca DDT kullanımıyla sıtma taşıyan sineklerin imha edilmesiyle asırlar boyu kırsal kesimde çok can alan bu hastalık yenilgiye uğratılmış, ölüm oranları düşmüştür. Örnek olarak Seylan Adası'nda bu şekilde 1945-1952 arasındaki yedi yılda ölüm oranı binde 22'den 12'ye düşmüştür.⁸⁵

Bunların sonucu olarak bebek ölümlerinde önemli ölçüde düşüş yaşanmış, ortalama insan ömrü uzamış ve 'Tiers Monde – Üçüncü Dünya' adı verilen az gelişmiş ülkelerdeki ölüm oranları, Hobsbawm'ın deyişiyle 'yukarıdan bırakılan bir taş gibi' hızla aşağıya düşmüştür.⁸⁶ Bu durum, tıpkı XIX. yüzyıl Avrupası'nda olduğu gibi, dünyanın geri kalanında da 'gençlik şişkinliği'nin oluşmasına sebep olarak büyük toplumsal çalkantıların, iç savaşların ve devrimlerin oluşacağı ortamı hazırlamışsa da, yine önceki yüzyılın Avrupası'ndaki gibi, istihdama yönlendirildiğinde hızlı ekonomik kalkınmanın kapısını açmıştır. Bu durumun dikkat çekici bir örneği Çin'de gerçekleşmiştir.

3.2.2.Çin Nüfusunda Artış Ve Şiddet

Tarih boyunca dünyanın en kalabalık bölgelerinden olan Çin, Qing (Mançu) Hanedanı idaresi altında görece iç barış ortamının sağlandığı XVIII. yüzyıl boyunca büyük bir demografik büyüme yakalamıştır.⁸⁷ İngilizlerle yapılan Afyon Savaşları sonrasında ülke büyük bir karışıklığa sürüklenmiş, Taiping İsyanı, II.Afyon Savaşı, 1897 Çin-Japon Savaşı, 1911 Devrimi, Japonya'nın önce Mançurya'yı sonra bütün Çin'i işgali gibi birbiri ardına yaşanan savaş, devrim ve çatışmalarda Çin büyük bir sefalet içine düşmüştür. Afyon Savaşı'ndan Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar geçen bu döneme Çin tarihçiliğinde '百年国耻 – Aşağılanma Asrı' adı verilmektedir.⁸⁸

Çin İç Savaşı 1949'da son bulup Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğunda, 12 yıllık kesintisiz savaş süresince toplam 70 milyon insanın öldüğü tahmin edilmektedir. Sonrasında Çin, iç barışın, kitle eğitiminin ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesinin sonucu olarak büyük bir demografik büyüme yakalamıştır. Mao Zedong'un 'Karargâhı bombalayın' talimatıyla başlayan ve milyonlarca gencin örgütlenerek katıldığı Kültür Devrimi sürecinde yaşanan çatışma ve karışıklıklar sırasında, Çin'in demografik yapısı aşağıdaki nüfus piramitlerinde görülmektedir:

⁷⁹ Singh, Nirvikar, & Kohli, Deepali Singhar, The green revolution in Punjab, India: The economics of technological change, s.285

⁸⁰ Wu, Shellen X., Yuan Longping (1930–2021), s.26

⁸¹ Normile, Dennis, Future Food: Crossing Rice Strains to Keep Asia's Rice Bowls Brimming, s.313

⁸² Peng, S., Huang, J., Cassman, K. G., Laza, R. C., Visperas, R. M., & Khush, G. S., The importance of maintenance breeding: A case study of the first miracle rice variety-IR8, s.342 Yüksek verimliliği sayesinde bütün Güneydoğu Asya çiftçileri tarafından ekilmeye başlanan bu pirinç türüne sadece hızlı büyümekle kalmayıp yılda iki kez ürün vermekte olduğu ve her bir bitkide daha fazla mahsul elde edildiği için Vietnam'da 'Tarım tanrısı' anlamına gelen 'Than Nong' adı verilmiştir. (Bkz. Civitello, Mutfak&Kültür – İnsanın Beslenme Tarihi (Nahya, N.; Örnek, S.). İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları, s.401).

⁸³ Mazoyer, M.; Roudart, R., Dünya Tarım Tarihi, s.388, ayrıca bkz. Rowlatt, J. (2016). IR8: The miracle rice which saved millions of lives. BBC. <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-38156350> (Erişim tarihi: 26.12.2022).

⁸⁴ Kunin, Calvin M., Rational Use of Antibiotics, WHO drug information 1990, 4 (1), s.5

⁸⁵ Cipolla, Carlo Maria, Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi, s.93

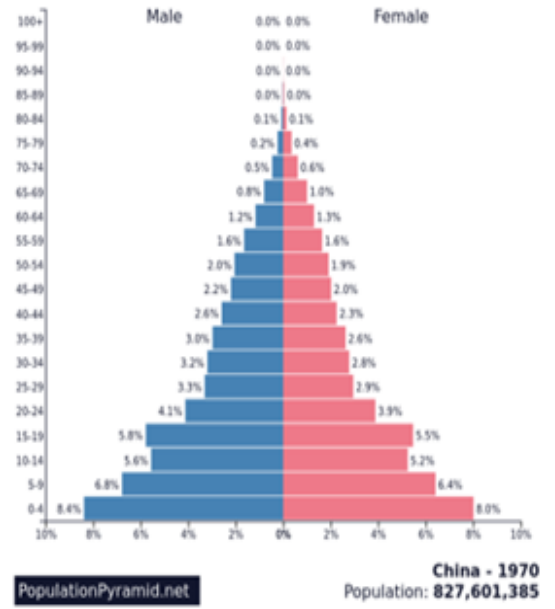
⁸⁶ Hobsbawm, Eric, Age of Extremes – The Short Twentieth Century 1914-1991, s.345

⁸⁷ Eberhard, Wolfram, Çin Tarihi, s.302-303

⁸⁸ Kaufman, Alison Adcock, The Century of Humiliation, Then and Now: Chinese Perceptions of the International Order, s.2

Şekil 4: Çin'in 1960 yılındaki nüfus piramidi. Kaynak: <https://www.populationpyramid.net/china/1960/>

Şekil 5: Çin'in 1970 yılındaki nüfus piramidi. Kaynak: <https://www.populationpyramid.net/china/1970/>

1960'ların başındaki büyük kıtlık felaketinde milyonlarca insanın yaşamını yitirmiş olmasına rağmen Çin nüfusu sadece 10 yıl içinde 1/3 oranında artarak, 660 milyondan 827 milyona çıkmıştır.

Şekil 6: Kültür Devrimi günlerini çektiği fotoğraflarla ölümsüzleştiren Li Zhenheng'in objektifinden, yeterince 'devrimci' bulmadıkları hocalarını aşağılayan üniversite öğrencileri. Kaynak: <https://www.nytimes.com/2020/06/25/world/asia/li-zhenheng-dead.html>

Deng Xiaoping'in ÇKP genel sekreteri olmasıyla birlikte Çin radikal bir politika değişikliğine gitmiş, Batı sermayesinin Çin'de, devlet tarafından belirlenmiş özel kalkınma bölgelerine yatırım yaparak fabrika açmasına izin verilmiştir. '改革开放 -Reform ve Dışa Açılma' adı verilen ve Komünist literatüre 'kapitalizmden öğrenme, Çin tipi sosyalizm' gibi ifadelerle geçen bu yeni politika ile Mao dönemindeki nüfus patlaması ile ortaya çıkan 'gençlik şişkinliği', devletin gözetimi altında üretime yönlendirmiştir. Yoğun işsizlik ve siyasi tatminsizlik durumunda daha çok çatışmaya sebep olabilecek bu büyük nüfusun, gençlere kendi gelirlerini elde etme fırsatı verilerek üretime yönlendirilmesi 'Çin mucizesi'ni doğuran etkenlerden biri olarak kabul edilmektedir.⁸⁹ Sanayinin ihtiyaç duyduğu bu büyük işgücü ağırlıklı olarak kırdan karşılanmış ve insanlık tarihinde benzeri görülmemiş büyüklükte kırdan kente göç yaşanmıştır. Sonuç olarak kentlerde yaşayan Çinlilerin oranı 1978'de %17,92'den 2011'de %51,27'ye çıkmıştır.⁹⁰

Çin'in, nüfus patlamasının ardından yaşanan kırdan kente göç gibi 1917'de Rusya'da, 1979'da da İran'da devrim sürecine katkıda bulunan, 1970-80 arasında da Türkiye'de iç karışıklığın büyümesini kolaylaştıran bir olguyu, 1989 Tiananmen Olayları dışında ciddi bir protesto hareketi yaşamadan atlatabilmiş olması dikkat çekicidir. Tam bu noktada Çin'in, Rusya ve İran gibi örneklerden farklı olarak tam da kapitalist sermaye birikiminin, yaygın sanayileşmenin ve kırdan kente göçün başladığı tek çocuk politikasına geçtiğini vurgulamak gerekiyor. Tek çocuk politikası adı verilen, aslında ikinci ve üçüncü çocukların doğumuna izin veren ancak kimlik çıkarılması için vatandaşlardan ücret talep edilerek insanların doğum kontrolüne zorlandığı sistemle Çin nüfusundaki hızlı artış bıçak gibi durmuştur.⁹¹ Yer yer kısırlaştırma gibi sert tedbirler pahasına ülkenin nüfus artış oranı 1970'te %2,4'ten, 1985'te %1,1'e indirilmiştir.⁹² Bu sayede büyük şehirlerin çevresindeki fabrikalarda çalışan insanlar vakitlerinin büyük kısmını çalışmaya verebilmişler ve 'gençlik şişkinliği' de oluşmadığı için toplumsal baskı azalmıştır.

⁸⁹ Xenos, Peter; Kabamalan, Midea, A comparative history of age-structure and social transitions among Asian youth. Population, Resources and Development, s.18

⁹⁰ Bonus from Reforms – Five Trends of Transformation and Reforms after the CPC's 18th National Congress, s.82

⁹¹ Wasserstrom, Jeffrey N., 21.Yüzyılda Çin, s.136-137

⁹² Tümertekin, Erol; Özgüç, Nazmiye, Beşeri Coğrafya – İnsan, Kültür, Mekan, s.265

3.2.3.Çin-Rusya Demografik Karşılaştırması

Kısa süre içinde dünyanın fabrikası haline gelen Çin'i, aynı yıllarda durgunluğa giren SSCB ile kıyaslamak yararlı olacaktır. SSCB 1949 yılı itibariyle her açıdan Çin'in önünde bulunmakta, hatta Çin'e iktisadi ve teknik yardım vermekteydi. 1980'li yıllara gelindiğinde ise Çin her yıl yaklaşık %10 oranında büyüme temposu yakalamışken SSCB'nin büyüme oranı yıldan yıla düşmekteydi. Sovyetler Birliği, 1975 yılı itibariyle büyüme oranının bu hızlı düşüşüne sebep olacak şekilde teknolojik icatlar yavaşlamaya, işyerlerinde verim hızla düşmeye ve Sovyet halkı arasında yabancılaşıma ve hedefsizlik duygusu yayılmaya başlamıştır.⁹³ Bu nedenle, Brejnev'le başlayan ve Gorbaçov'un reformlarına kadar süren bu döneme 'Эпоха застоя – Duraklama dönemi' adı verilmektedir.⁹⁴

SSCB'nin durgunluğa girişinin pek çok açıklaması yapılmıştır. Dikkat çekici olan, SSCB'nin ama özellikle de Rusya'nın demografik krize girmesi ve bunun sonucu olarak işgücünün yıldan yıla azalmasıdır. 1970'li yıllarda Sovyet işgücüne katılan insan sayısı 22 milyonken, bu sayı 1980'li yıllarda 7,7 milyona düşmüştür.⁹⁵ Bu durumun başlıca açıklamalarından biri, İkinci Dünya Savaşı yıllarında kitleler halinde erkek nüfusun hayatını kaybetmiş olması, yerlerine kadınların istihdam edilmesi ve ilerleyen yıllarda Sovyet kadınlarının da erkeklerin yaptığı (metalürji, madencilik ve makine imalatı gibi sektörler de dahil) tüm ağır işlerde çalışmak üzere istihdam edilmeye devam edilmesidir. Neredeyse tamamı çalışma yaşamında olan, iyi eğitim almış Sovyet kadınları, çocukları için yeterli yuva veya akraba bulamamak, çok sayıda çocuğa bakacak kadar gelir elde etmemek gibi sebeplerle eşleriyle birlikte daha az çocuk yapmaya başlamışlardır.⁹⁶ Diğer yandan, alkolizm sorunu gitgide büyümüş ve gerek aile birliğini, gerek işgücünü tehdit eder hale gelmiştir.⁹⁷

Sovyet sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücünde gerek doğum oranlarının azalmasıyla başlayan demografik kriz, gerek alkolizm gibi sebeplerle yaşanan işgücü kıtlığı çarpıcıdır: SSCB'nin en büyük parçası olan Rusya'da 1960-65 arasında devlet sektöründe çalışmak üzere 5,7 milyon insan işe alınmışken, 1965-70 arasında 1 milyona, sonrasında da 500.000'e düşmüştür.⁹⁸ Çalışma çağındaki aktif nüfus 1971-1975 döneminde %1,9 artarken, bu oran 1976-1980 arasında %1,4'e, 1981-1985 arasında ise %0,3'e düşmüştür.⁹⁹

Dolayısıyla Çin'de, Deng Xiaoping'in 'Reform ve Dışa Açılma' politikasını gerçekleştirerek ülkeyi kalkındırmasını sağlayacak çok büyük bir genç işgücü, 'gençlik şişkinliği' varken, Sovyetler Birliği benzeri bir işgücünden mahrum kalmıştır. Gorbaçov'un Çin'den daha sonra ekonomik reformlarının başarısız olmasında kanaatimizce bu durumun da etkisi vardır. Bu da, akılcı bir yönlendirmeye demografik geçişin ikinci aşamasındaki ülkelerin 'gençlik şişkinliği'ni avantaja çevirebileceklerini göstermektedir.

⁹³ Kotz, David M.; Weir, Fred, Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Yolu – Sovyet Sisteminin Çöküşü ve Yeni Rusya, s.80-85

⁹⁴ Bkz. Vanyukov, Dimitriy Aleksandroviç, Epoha Zastoya, 2008, Moskova: Dom Knigi.

⁹⁵ Kennedy, Paul, Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken, s.313-314

⁹⁶ Lewin, Moshe, Sovyet Yüzyılı, s.421

⁹⁷ Vanyukov, Dimitriy Aleksandroviç, Demokratiçeskaya Rossiya – Kontsa XX – Naçala XXI Veka, s.9

⁹⁸ Lewin, Moshe, Sovyet Yüzyılı, s.423

⁹⁹ D'Encausse, Hélène Carrère, L'Empire Eclaté, s.93

Rusya'nın insan rezervleri tükenirken Sovyetler Birliği'nin içinde artan nüfuslar da vardır ve bunlar, özellikle de Kafkasya ve Orta Asya'daki cumhuriyetlerin halklarıdır.¹⁰⁰ Sovyet azınlıklarının nüfusu aynı 1970'li ve 1980'li yıllarda yükselen bir ivmeyle artmıştır. Bu da daha önce belirtildiği gibi toplumsal olaylara katılmaya daha hevesli bir gençlik anlamına gelmektedir. Bu bakımdan Kazakistan'da 1986'da Jeltoksan Olayları ile başlayan, Azerbaycan'da Halk Cephesi kurulmasıyla devam eden bağımsızlık ve hak arayışının büyük kitle desteği bulması kanaatimizce şaşırtıcı değildir.

Rusya'da doğum oranlarının düşüklüğü nedeniyle yaşanan nüfus azalması bugün de sürmektedir. 2021 yılı itibarıyla Rusya'da nüfus artış hızı %-0,4'tür, dolayısıyla nüfus kendini yenileyememektedir.¹⁰¹

3.2.4.Ortadoğu Nüfusunda Artış ve Şiddet

İslam dünyasında 1955 sonrasında, tıpkı Avrupa'nın 1860 sonrasında ya da Çin'de aynı yıllarda görüldüğü gibi hızlı bir demografik büyüme yaşanmıştır. 1955'ten 1970'e kadarki 15 yıl içinde İslam dünyasının nüfusu bir bütün olarak %50 oranında artmıştır ve 1975 yılına gelindiğinde 24 yaş altı nüfus, hemen her yerde toplam nüfusun %60'tan fazlasını oluşturur duruma gelmiştir.¹⁰² Dikkat çekici bir senkronizasyonla, 1970 sonrasında tüm İslam dünyasında İslami hareketlerde artış ve yoğunlaşma görülmüştür.

Tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da İslamcılığın güçlenmesi çoğunlukla 1967 Altı Gün Savaşı'nda Arap ülkelerinin İsrail karşısında aldıkları ağır yenilgi sonucunda sosyalist Arap milliyetçiliğinin güç kaybetmesiyle açıklanmaktadır. Hasan el-Benna'nın 1928'de Kahire'de kurduğu Müslüman Kardeşler ve paralelindeki örgütlerin, otoriter Arap rejimlerinin müdahale edemedikleri tek alan olan camilerde örgütlenmesi, kasetlerle yayılan vaazlar gibi modern teknikler kullanmaları, kırsal kesimden kente göç etmiş dar gelirli insanlara yardımda bulunmaları gibi hususlar da önemlidir.¹⁰³

Samuel Huntington ise, 'The Clash of Civilisations' adlı çalışmasında İslamcılığın yükselişini demografik patlamayla açıklamıştır. Bu analize göre İslam dünyasında gençlik şişmesinin toplam nüfusa oranının kritik bir eşik olan %20'yi aşması, İslamcı örgüt ve hareketlere insan kaynağı olmuştur.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Hosking, Geoffrey, Rusya ve Ruslar – Erken Dönemden 21. Yüzyıla, s.777; D'Encausse⁹⁸ Hélène Carrère, L'Empire Eclaté, s.138

¹⁰¹ Sertkaya Doğan, Özlem, Nüfus Coğrafyası, Beşeri ve Ekonomik Coğrafya (Ed: Doğan, Mesut; Sertkaya Doğan, Özlem), s.32

¹⁰² Kepel, Gilles, Jihād, s.112

¹⁰³ Mansfield, Peter, Ortadoğu Tarihi, s.525

¹⁰⁴ Huntington, Samuel, The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order, s.118

Emmanuel Todd'un, 'kadın başına düşen çocuk sayısı 2'nin üzerine çıkıldıkça herhangi bir dine inanma yaygınlaşır, 2'nin altına düşerse tam tersine geleneksel inanç sistemlerine inananlar azalır' şeklindeki tespiti dikkate alındığında, İslam dünyasındaki çok çocuklu ailelerin evlatlarının dine ve dolayısıyla İslami örgütlere yönelmeleri anlaşılabilir.¹⁰⁵

1978-1979 İran İslam devriminin sebepleri, çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. Devrimi hazırlayan siyasi sebepler arasında Şah Muhammed Rıza Pehlevi'nin otoriter yönetimi (İran, devrimden üç yıl önce tek parti yönetimine geçmiştir), babası Rıza Han'ın iktidara İngiliz ve kendisinin de önce 1941'de, sonra da Musaddık'a karşı CIA desteğiyle gerçekleşen darbe (Ajax Operasyonu) sonucu 1951'de Batı desteğiyle gelmiş olması gibi hususlar vurgulanır.¹⁰⁶ Celal Ali Ahmedi ve Ali Şeriatî gibi yazarların eserleri ve konuşmaları, İran orta sınıfını devrime hazırlamıştır. İran solu, özellikle Mücahidin-i Halk gibi örgütler Şah tarafından Komünizm tehlikesine karşı önlem almak çerçevesinde bastırılmış, SAVAK tarafından sosyalist militanlara hapishanelerde işkence yapılmış fakat ulema üzerinde herhangi bir baskı kurulmamıştır. Ayrıca Şah'ın 1978 ayaklanmaları sırasında generallerinin tüm ısrarlarına rağmen sert bir müdahale ile olayları bastırmamış olması, televizyona çıkıp halktan özür dilemesi ve nihayetinde olayların iç savaşa dönüşmemesi için 16 Ocak 1979'da ülkeden ayrılması da devrimin gerçekleşmesini kolaylaştırmıştır.

Bu siyasi sebeplerin dışında İran Devrimi'nin sosyolojik geri planına bakıldığında, olayın büyük bir nüfus patlaması sonrasında gerçekleştiği göze çarpmaktadır. II.Dünya Savaşı sonrasında gelişen eğitim ve sağlık hizmetleri, özellikle de Şah'ın 1960'larda 'سفید انقلاب - Beyaz Devrim' adını verdiği atılımla üniversite öğrencilerinden oluşturulan, 'Eğitim Ordusu' ve 'Sağlık Ordusu' adı verilen grupları kırsal bölgeye göndermesi, yaygın aşılama programı gibi etkenler bebek ölümlerinde azalmaya yol açmış ve İran nüfusu hızla artmış, 1950 yılında 19 milyon olan nüfus, 1968 yılında, diğer deyişle sadece 18 yılda 1/3 oranında artarak 27 milyona ulaşmıştır.¹⁰⁷ Nüfus 1970'li yılların başında hızla artmaya devam ederek 1976'da 33 milyon olmuştur.¹⁰⁸ Devrimin başladığı 1978'de İran nüfusunun yarısından fazlasını 16 yaş altı çocuklar ve gençler oluşturmaktaydı.¹⁰⁹ Şah'ın Beyaz Devrim kapsamında toprak reformu yapması, toprak satın alamayan köylülerin büyük şehirlere, özellikle de Tahran'a göç etmesi sonucunu doğurmuş, herhangi bir altyapı hazırlığı yapılamadan Tahran Ortadoğu'nun en büyük metropolü haline gelmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁵ Todd, Emmanuel, Oü en sommes-nous? Une Esquisse de L'Histoire Humaine, s.203

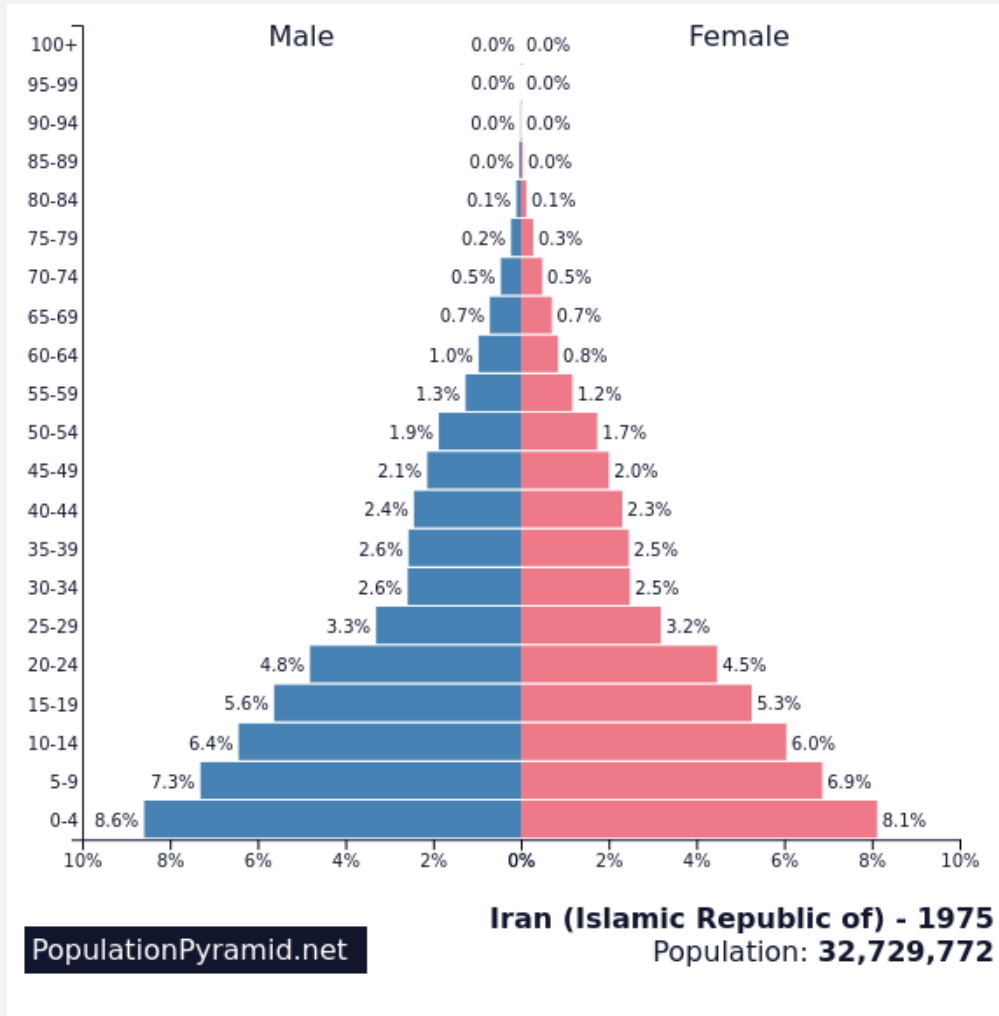
¹⁰⁶ Bu konudaki bibliyografya için bkz. Milani, Abbas, The Shah, 2011, New York: Palgrave Macmillan; Cooper, Andrew Scott, The Fall of Heaven – The Pahlavis and the Final Days of Imperial Iran, 2016, New York: Henry Holt and Co.; Amanat, Abbas, Iran – A Modern History, 2017, New Haven: Yale University Press; Nahavandi, Houchang, Bomati, Yves, Mohammad Reza Pahlavi – Le Dernier Shah 1919-1980, 2013, Paris: Editions Perrin; Digard, Jean-Pierre, Hourcade, Bernard, Richard, Yann, L'Iran au XXe siècle entre nationalisme, Islam et mondialisation, 2007, Paris: Librairie Artheme Fayard.

¹⁰⁷ Axworthy, Michael, Revolutionary Iran, s.61

¹⁰⁸ Cleveland, William, Modern Ortadoğu Tarihi, s.330, Cleveland, William, Modern Ortadoğu Tarihi, s.225

¹⁰⁹ Abrahamian, Ervand, Modern İran Tarihi, s.177

¹¹⁰ Buchan, James, Days of God – The Revolution in Iran and its Consequences, s.172

Şekil 7: İran'ın 1975 yılındaki nüfus piramidi. Kaynak: <https://www.populationpyramid.net/iran-islamic-republic-of/1975/>

Bu genç, önemli bir kesimi köyden kente kısa bir süre önce gelmiş, geleneksel değerlere sahip kitlenin kırsaldayken görmediği türde eşitsizliğe şehirde tanık olması, ayrıca 1977 yılında aniden yaşanan ekonomik krizle işsiz kalması gibi olguların devrim sürecine katkıda bulunduğunu gösteren bulgular vardır.¹¹¹ Nitekim Humeyni, devrim sürecinde bu büyük kitleyi aileleriyle birlikte (Kur'an'a atıfla) 'mustazafin – ezilenler' olarak anmış ve gerek devrim sırasında gerek de devrim sonrası yeni rejimin sağlamlaştırılmasında bu büyük kitleden destek görmüştür.¹¹²

Görüldüğü gibi İran Devrimi'nde de Fransız ve Rus devrimlerinde olduğu gibi siyasi baskı ve ekonomik kriz nedeniyle beklentileri karşılanamayan büyük bir gençlik şişmesi, devrim sürecinin katalizörü olmuştur. İran Devrimi'nin çok benzeri yaklaşık otuz yıl sonra bu kez Arap ülkelerini saran bir devrimler ve rejim değişiklikleri dalgası şeklinde gerçekleşmiştir ki buna 'Arap Baharı' adı verilmektedir.

¹¹¹ Cooper, Andrew Scott, *The Fall of Heaven – The Pahlavis and the Final Days of Imperial Iran*, s.226-227

¹¹² Fekri, Amir Ahmad, *Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi*, s.187

Arap dünyasının 2000-2010 arasındaki demografik ve sosyolojik yapısını incelemek Arap Baharı ile başlayan çatışma sürecini şaşırtıcı olmaktan çıkarır. Fas'tan Bahreyn ve Yemen'e kadar hemen hemen bütün Arap ülkelerinde Henrik Urdal'ın çatışmayı kolaylaştıran etkenler olarak gördüğü genç işsizlik, ekonomik büyümede yavaşlama, yükselen eğitim oranı ve demokrasi eksikliğini gözlemlemek mümkündür.

Rus ve İran devrimi gibi örneklerde de görüldüğü gibi, devrimlerin konsolide olmuş demokratik sistemlerden çok, kapalı rejimlerde gerçekleştiği sıklıkla vurgulanmaktadır.¹¹³ Libya'da Muammer Kaddafi, 1969'da Kral İdris'e karşı düzenlediği darbe ile, Mısır'da Hüsnü Mübarek, 1981'de Enver Sedat'ın öldürülmesinin ardından ve Tunus'ta Zeynelabidin Binali, 1987'de Habib Burgiba'nın doktor kararıyla görevden alınması ile iktidara gelmiş ve bu liderlerin tümü de ülkelerinde 2011 yılına kadar polis kontrolüne dayalı, seçim güvenliğinin tartışmalı olduğu kapalı rejimler kurmuşlardır.¹¹⁴ İktidarda oldukları süre boyunca ülkelerinin nüfusu hızla artmış, üniversite eğitimi alan gençlerin sayısı da buna paralel olarak çoğalmış ancak bu kalabalık üniversite mezunu genç nüfusun istihdam edilebileceği iş sahaları açılmamıştır.¹¹⁵

Arap Baharı olaylarının yaşandığı sırada bölge nüfusunun %60'ının 30 yaş altı genç ve çocuklardan oluştuğu, bunların yarısının 14-24 yaş arası gençler olduğu tespit edilmiştir.¹¹⁶ Diğer deyişle toplumun yaklaşık üçte biri gençlerden oluşmaktaydı. Pek çok yayında, bu 'gençlik şişkinliği'nin Arap Baharı'nı kolaylaştıran etkenlerin başında geldiği vurgulanmıştır.¹¹⁷ Hüsnü Mübarek yönetimi gençlik şişkinliğinin sorun teşkil edeceğinin farkına varmış ve yapılan çalışmalar sonucu 1980'lerin ikinci yarısında doğum oranı kadın başına 5 çocuktan 4 çocuğa düşmüş, ancak aynı yıllarda ülke çapında eğitim seviyesi yükseldiği için, 2000 sonrasında üniversite mezunları arasında genç işsizlik görülmemiş düzeyde artış göstermiştir. Korotayev ve Zinkina, diğer etkenlerden çok, bu hızla artan genç, eğitilmiş ancak işsiz kitlenin Mısır Devrimi'nin temel sebebi olduğu görüşündedir.¹¹⁸ Gilles Kepel de 'Passion Arabe' adlı çalışmasında, 'aldıkları lisans ve yüksek lisans eğitimlerinin diplomaları işgücü piyasası ile uyumsuz olan, sabahdan akşama kadar kafeteryaları doldurarak sigara üstüne sigara içen, iş bulamadıkları için evlenemeyen' diplomalı işsizlerin dramını çok canlı bir şekilde anlatmaktadır.¹¹⁹ Dolayısıyla Arap Baharı özelinde koşullar, Henrik Urdal'ın şablonuna uymaktadır.

¹¹³ Grinin, Leonid; Korotayev, Andrey, The Arab Spring: Causes, Conditions, and Driving Forces, Handbook of Revolutions in the 21st Century, s.599

¹¹⁴ Vandewalle, Dirk, A History of Modern Libya, s.85; Perkins, Kenneth, A History of Modern Tunisia, s.188

¹¹⁵ Jossier, Tancrède; Louis Florian; Pichon, Frédéric, Géopolitique du Moyen-Orient et de l'Afrique du Nord, s.91

¹¹⁶ Abbott, Pamela; Teti, Andrea; Sapsford, Roger, The Myth of the Youth Revolution: The Role of Young People in the 2011 Arab Uprisings, s.7

¹¹⁷ Grinin, Leonid; Korotayev, Andrey, The Arab Spring: Causes, Conditions, and Driving Forces, Handbook of Revolutions in the 21st Century, s.598

¹¹⁸ Korotayev, Andrey; Zinkina, Julia, Egypt's 2011 Revolution: A Demographic Structural Analysis, s.677

¹¹⁹ Kepel, Gilles, Passion Arabe, s.236

Şekil 8: Arap Baharı günlerinde Tahrir Meydanı'nda Hüsnü Mübarek'e karşı düzenlenen gösterilerde Mısırlı gençler.
Kaynak: https://www.history.com/image/t_share/MTU3ODc5MDg3MjQ2MDkxNTkz/egypt-politics-unrest.jpg

Ortadoğu'da gençlik şişkinliğinin, - dünya tarihinde örnekleri çokça görüldüğü gibi - iç çatışma ortamına sebep olması ihtimalinin, bölgede siyasi konjonktürü değiştirmeyi tasarlayan devletlerin ve bu devletlerin siyaset bilimcileri ile istihbarat servislerinde görev yapan analistlerin gözünden kaçmadığı anlaşılmaktadır. Öncelikle Samuel Huntington'un 1996'da yayımlanan 'The Clash of Civilisations' adlı çalışmasında Ortadoğu coğrafyasındaki hızlı nüfus artışının iç çatışmalara sebep olabileceği şeklindeki tespiti hatırlamak gerekir.¹²⁰ Bu bakımdan CIA eski Türkiye masası şefi Graham Fuller'ın Arap dünyasındaki hızla artan genç nüfusun toplumsal krizlere hatta bazı rejimlerin çökmelerine sebep olacağını henüz 2004 yılında öngörmüş olması çok dikkat çekicidir.¹²¹ Washington DC'de bulunan Population Reference Bureau'nun 2007'de yaptığı 'Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Gençlik: Demografik Fırsat ya da Meydan Okuma?' adlı çalışmada da bölge ülkelerinin siyasi, toplumsal ve ekonomik yapılarının, nüfusu hızla artan gençliğin beklentilerini yerine getirmede yetersiz kaldığı tespiti yapılmıştır.¹²² Dolayısıyla olayların çıkmasındaki muhtemel katkısı bir yana bırakılırsa, ABD yönetimi için Arap Baharı'nın en azından bir sürpriz olmadığı kanaatimizce ortadadır. Diğer etkenlerin yanısıra demografik durum, bahsi geçen ülkelerin karışması ya da karıştırılmaları için uygun arka planı teşkil etmiştir.

¹²⁰ Huntington, Samuel, The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order, s.118

26 ¹²¹ Fuller, Graham, The Youth Crisis in Middle Eastern Society, s.12

¹²² Assaad, Ragui; Roudi-Fahimi, Farzaneh, Youth in the Middle East and North Africa: Demographic opportunity or challenge?, s.1

4.Türkiye’de Demografik Geçiş

4.1.Türkiye’de Hızlı Nüfus Artışı, Gençlik Şişkinliği ve Şiddet

Osmanlı İmparatorluğu yıllarından 1945’e kadar Türkiye’nin demografik geçişin birinci aşamasında olduğu görülmektedir.¹²³ Ülke, Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile başlayıp Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı ile devam eden 11 yıllık savaştan çıkmış, cephelerde şehit olan askerlerin dışında doğuda Rus işgali, güneyde de Fransız işgali altında Ermeni Taşnak çetelerinin, batıda Yunan ordusunun katliamları nedeniyle büyük bir demografik krize girmiştir. Üstelik kolera, İspanyol gribi gibi salgınlar ile Anadolu’da çok yaygın olan sıtma nedeniyle bu sürete çok sayıda insan yaşamını kaybetmiştir. Sonuçta Türkiye Cumhuriyeti nüfusu, 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında 13,6 milyon olarak tespit edilmiştir.¹²⁴

Atatürk yönetiminde modern Türkiye Cumhuriyeti, bu demografik krizi aşmak için önemli pronatalist (nüfus artışı amaçlayan) adımlar atmıştır. Çocuk düşürme suçu, 1926’da kabul edilen Medeni Kanun’da ‘Kişilere karşı işlenen cürümler’ kapsamı altında iken 1936’da yapılan düzenlemeyle ağırlaştırılarak ‘İrkin tümlüğü ve sağlığı aleyhinde cürümler’ kapsamı altına alınmıştır.¹²⁵ Doğurganlığın arttırılması için 1938’de Medeni Kanun’da yapılan değişiklikle erkeklerin evlenme yaşı 18’den 17’ye, kadınlarda 17’den 15’e indirilmiş; çok çocuklu ailelere vergi muafiyeti ve ödüllendirme (örneğin altı çocuktan fazla çocuğu olan kadınlara madalya verilmesi gibi) uygulanmış, gençler evliliğe özendirilmeye başlanmıştır. Dünya ortalamasının hayli üzerinde olan (%80) çocuk ölümlerinin azaltılması için çaba harcanmış, Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) etkin hale getirilip, Anadolu’nun hemen her bölgesinde hastane ve revirler inşa edilmiş, dar gelirli ailelere yiyecek yardımı ve salgın hastalıklarla mücadele için yoğun aşılama programları düzenlenmiştir. Ayrıca Türkiye dışında kalan Türk soylu gruplar göçe teşvik edilerek insan gücü eksikliği kapatılmaya çalışılmıştır. Bu çabaların sonucu olarak 1935–1940 döneminde ölüm oranları %3’e inerken doğurganlık hızı 6,7’ye yükselmiştir.¹²⁶

1940 ve 1950’li yıllarda artan doğurganlığın sonuçları, 1960’lı ve 1970’li yıllarda görülmüştür. 1955 ile 1960 arasında %28,5 oranında nüfus artışıyla Türkiye, dünyada nüfusu en hızlı artan ülkelerden biri olmuştur.¹²⁷ Bunun sonucunda 0-14 yaş grubunun 1950’deki oranı %38 iken, 1960’ta %41’e çıkmıştır.¹²⁸ 1960 yılında 0-14 yaş grubu içinde olanlar, 1970’li yıllarda 20’li yaşlarına gelmişler ve ya sanayi işçisi olarak çalışmak ya da üniversitelerde okumak üzere büyük kentlere gelmişlerdir. 1960’larda da devam eden yüksek nüfus artışıyla 1975’e gelindiğinde Türkiye nüfusunun %60’ı 25 yaş altı gençlerden oluşur duruma gelmiştir.¹²⁹

¹²³ Aysan, Mehmet Fatih, Türkiye’nin Demografik Dönüşümü ve Yeni Meydan Okumalar, Türkiye’de Toplumsal Değişim, s.71

¹²⁴ Bal, Hüseyin, Demografi, s.117

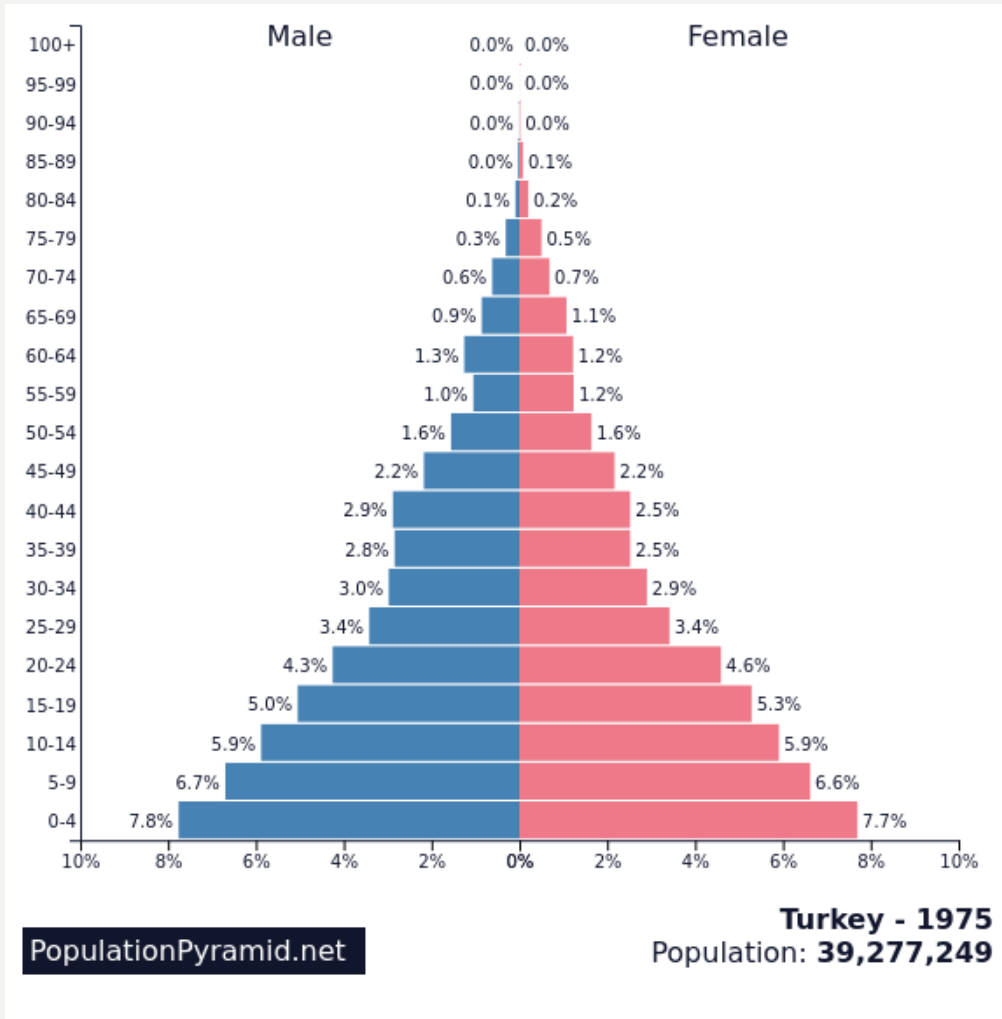
¹²⁵ Özbay, Ferhunde, Düünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus, s.313

¹²⁶ Baştürk, Şenol, Türkiye’de Nüfus ve Demografik Yapının Dönüşümü, Düünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, s.315–315

¹²⁷ Baştürk, Şenol, Türkiye’de Nüfus ve Demografik Yapının Dönüşümü, Düünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, s.317

¹²⁸ Ayhan, Mehmet Fatih, Türkiye’nin Demografik Dönüşümü ve Yeni Meydan Okumalar, Türkiye’de Toplumsal Değişim, s.74

¹²⁹ Yılmaz, Murat, Türkiye’nin Değişen Nüfus Yapısı – Nedenler, Değişim, Sonuçlar ve Gelecek, s.93

Şekil 9: Türkiye'nin 1975 yılındaki nüfus piramidi. Kaynak: <https://www.populationpyramid.net/turkey/1975/>

Tam da genç nüfus oranının %60'lara vardığı 1965-1980 yılları arasında Türkiye, aynı dönemdeki İran gibi büyük toplumsal çalkantılar yaşamıştır. Özellikle 1968 yılından 1980 askeri müdahalesine kadar olan dönemde, üniversite gençliği arasında sağ-sol şeklinde kamplaşmanın sonucu olan bu çatışma sürecinin sebepleriyle ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ülkedeki siyasi kamplaşma, ekonomik sorunlar, gelir dağılımındaki adaletsizlik, bölge üzerinde ABD-SSCB mücadelesi gibi etkenler sıkça belirtilmiştir. Dikkat çekici olan, çatışma sürecinin Türkiye'nin nüfusunun hızla arttığı, demografik geçişin ikinci aşamasında olduğu yıllara denk gelmesidir. Türkiye ve İran'ın 1975 yılına ait nüfus piramitleri incelendiğinde neredeyse aynı oldukları görülür. Nitekim bu tarihten 1980 yılına kadar, siyasi sebepleri tamamen farklı olmak üzere her iki ülkede de benzer demografik ve sosyolojik koşullardan kaynaklanan karışıklıklar meydana gelmiştir. Nüfusbilimci Ferhunde Özbay'a göre de 1970'li yıllarda İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde, özellikle iç göç nedeniyle 15-2 yaş grubun oranının, kritik eşik olarak tanımlanan %20'nin altına hiç düşmemesi, dönemin grev ve öğrenci hareketlerinde demografik yapının risk faktörü olarak etkili olduğunu göstermektedir.¹³⁰

Yüksek nüfus artışının ekonomik ve sosyal sorunlara yol açabileceği tespiti ilk kez 1960 ihtilali sonrasında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılarak, doğum kontrolü tedbirleri alınması hedefi I.Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yerini almıştır. 1965 yılında kabul edilen '557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun' ile de, doğum kontrol yöntemleri ilk kez serbest bırakılarak yaygınlaştırılması bir kamu görevi olarak düzenlenmiştir.¹³¹ Bu dönemde kurulan 'Nüfus Planlaması Klinikleri'nde 1965-1974 arasında yaklaşık 500.000 kadına spiral ve doğum kontrol hapi gibi modern doğum kontrol araçları sağlanmıştır.¹³² Ayrıca cumhuriyetin ilk yıllarında, ülke sınırları dışında yaşayan Türk soyluların göçünün teşvik edilmesi şeklindeki dışarıdan içeriye göçün tersine, bu kez içeriden dışarıya göç teşvik edilmiş ve 1961'de Almanya ile, Türkiye'den gidecek 'geçici işçi statüsündeki' göçmenler hakkında ilk sözleşme imzalanmıştır. 1980 sonrasında kırsalalarda ve sendikalarda erkeklere yönelik aile planlaması eğitimleri düzenlenmiş ve 1983'te çıkarılan '2827 sayılı Nüfus Planlaması Kanunu' ile o tarihe kadar resmen yasak olan kürtaj ilk kez serbest bırakılmıştır.¹³³ Bu önlemlerin sonucu olarak 1985 itibarıyla Türkiye'nin demografik geçişin üçüncü aşamasına geçtiği kabul edilmektedir. Doğurganlık 1990'larda daha da azalarak 2008'de 2,16, 2012'de de 2,08 düzeyine düşmüştür.¹³⁴

Ancak Türkiye'nin demografik geçişi, ülkenin her yerinde aynı zaman ve hızda yaşanmamıştır. 1960'larda Türkiye'de toplam doğurganlık hızının altı doğumken, Doğu Anadolu'da dokuz çocuk olduğu gözlemlenmiştir.¹³⁵ Doğurganlık oranı Batı illerinde 1993'te 2,1'e düşmüştüken Doğu illerinde 2013'te bile 3,4 seviyesinde bulunmaktaydı.¹³⁶ Böylelikle 1980'lerden itibaren Batı illerinde azalmaya başlayan gençlik şişkinliği, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yükselmeye devam etmiştir. Kanaatimizce 1978'de kurulan bölücü PKK terör örgütünün 1980'lerin sonu ile 1990'ların başında, (özellikle Körfez Savaşı'nın sonucu olarak) almış olduğu doğrudan ya da dolaylı dış desteğe dayanarak yoğunluğunu arttırdığı terör faaliyetlerinde, bölgedeki yüksek genç nüfus oranı çok önemli bir arkaplan teşkil etmektedir. Zira PKK, pek çok Marksist terör örgütü gibi militanlarını gençler arasından toplamış, kaçırma ya da kandırma yoluyla, sosyalizmden çok Kürt milliyetçiliğini kullanarak köylü gençleri bünyesine almıştır.¹³⁷ Genç nüfus ne kadar yüksekse PKK da o oranda genci kandırarak dağa çıkartabilmiştir. Nitekim PKK'nın o dönemde kurulan ayrılıkçı terör örgütleri arasında 'yoksul, eğitimsiz köy ve kasaba gençlerini hedeflemiş olan tek örgüt olduğu' vurgulanmıştır.¹³⁸

Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti tarihi incelendiğinde, dünya tarihindeki duruma paralel bir şekilde demografik geçişin ikinci aşamasında bulunmanın, genç nüfus şişkinliğinin iç çatışma olaylarını arttıran ya da kolaylaştıran bir etkiye sahip olduğunu görmek mümkündür. Tüm Türkiye'de genç nüfus artışının kritik eşiğin altına düşmesi ile, 2010 sonrasında, tüm toplumsal/siyasi gerilimlere rağmen iç çatışma riskinin önceki dönemlere, özellikle 1970'lere kıyasla çok azaldığını söylemek mümkündür.

Ancak tam da, demografik sebeplerden kaynaklanabilecek çatışma riskinin çok azaldığı bu dönemde, Arap Baharı ile başlayan olayların sonucunda Suriye'de iç savaş patlak vermiş ve Türkiye, tarihinde görülmemiş büyüklükte bir sığınmacı göçü ile karşı karşıya kalmıştır.

¹³¹ Baştürk, Şenol, Türkiye'de Nüfus ve Demografik Yapının Dönüşümü, Düünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, s.321

¹³² Aysan, Mehmet Fatih, Türkiye'nin Demografik Dönüşümü ve Yeni Meydan Okumalar, Türkiye'de Toplumsal Değişim, s.71

¹³³ Özbay, Ferhunde, Düünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus, s.313-318

¹³⁴ Başar, Emel, Demografiye Giriş, s.75

¹³⁵ Özbay, Ferhunde, Düünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus, s.317

¹³⁶ Aysan, Mehmet Fatih, Türkiye'nin Demografik Dönüşümü ve Yeni Meydan Okumalar, Türkiye'de Toplumsal Değişim, s.75-76

¹³⁷ Özdağ, Ümit, Türkiye'de Düşük Yoğunluklu Çatışma ve PKK, s.28-30

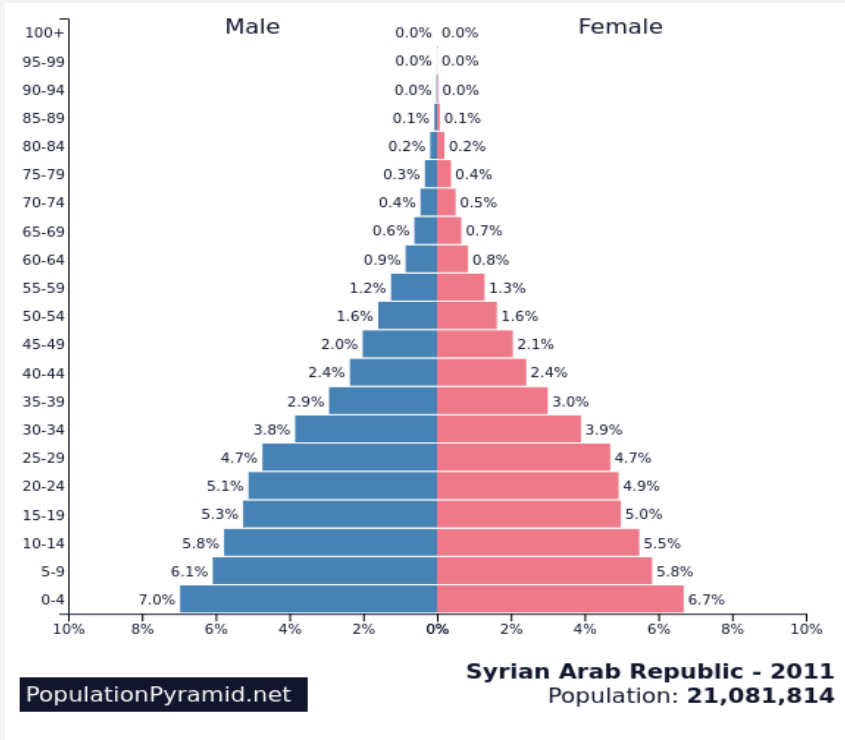
¹³⁸ Zürcher, Erik Jan, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, s.453

4.2.Sığınmacı Krizinin Demografik Boyutu

Hemen hemen her yerde 15-49 yaş arası insanların sığınmacıların çoğunluğunu oluşturması nedeniyle uluslararası göç, kısa vadede sığınılan ülkedeki genç nüfus oranını arttırmaktadır. Uzun vadede ise, doğurganlık esas olarak bu yaş grubunda görüldüğü için gelen sığınmacılar ülkedeki doğum oranını yükseltmektedirler.¹³⁹ Bir bakıma sığınmacılar, kendi ülkelerindeki doğum oranlarını göç ettikleri ülkelere taşımaktadırlar. Türkiye'ye gelen Suriyeli, Afgan, Pakistanlı, Faslı sığınmacı ve kaçakların çoğunluğunun genç erkeklerden oluştuğu bilinmektedir. Ancak Suriyeliler, diğer milletlerden farklı olarak çoğunlukla eşleri ve aileleriyle birlikte Türkiye'ye gelmişlerdir. Bu nedenle Afgan, Pakistanlı, Kuzey ve Orta Afrikalı kaçakların Türkiye'deki nüfusları, sürmekte olan göçle artarken, Suriyeli nüfusu ağırlıklı olarak doğumlarla artmaktadır.

2010 sonrasında Türkiye'ye gelen sığınmacıların önemli bir bölümü Suriye'den geldiği için burada Suriye'nin demografik tarihine değinmek yararlı olacaktır. Pek çok ülkede doğurganlığın 1960'lı yıllarda düşmeye başlamasına rağmen Suriye'de

artmaya devam etmiş, ancak 1980'li yıllarda duraklama eğilimine girmiştir. Buna rağmen nüfus artış hızı dünya ortalamasının üzerinde seyretmiş ve (Arap Baharı'nın başladığı yıl olan) 2010 yılı itibarıyla 15-64 yaş arası nüfusun oranı %60'a ulaşmıştır.¹⁴⁰

Şekil 10: Suriye'de olayların başladığı 2011 yılına ait nüfus piramidi, ülkenin demografik geçişin ikinci aşamasında olduğunu gösteriyor. Bu grafiğin, Türkiye ve İran'ın 1975'teki nüfus piramitleriyle benzerliğine dikkat ediniz.

30 ¹³⁹ Yüceşahin, Murat; Sirkeci, İbrahim, Demographic Gaps between Syrian and the European populations: What do they suggest?, s.211

¹⁴⁰ Yüceşahin, Murat; Sirkeci, İbrahim, Demographic Gaps between Syrian and the European populations: What do they suggest?, s.214-221

Elazığ'daki Suriyeli sığınmacılar üzerine yapılan bir araştırmada geçici sığınmacı statüsündeki Suriyelilerin %70'inin 44 yaş altı ve %85'inin evli olduğu görülmüştür. Dolayısıyla çoğu sığınmacı ailesiyle birlikte gelmiştir.¹⁴¹ Suriyeliler arasında çok evlilik de yaygındır. 2018'de yapılan anket çalışmasında her on kadından biri, eşinin birden fazla eşi olduğunu beyan etmiştir.¹⁴²

Suriyeli sığınmacıların aileleriyle birlikte gelmiş olmaları, çok eşlilik ve erken yaşta evlilik gibi olgular doğurganlığı arttırmaktadır. Bursa'da 545 Suriyeli kadın sığınmacı ve aynı sayıda Türk vatandaşı kadının katılımıyla yapılan bir araştırmada, Suriyeli sığınmacıların daha erken yaşta doğum yapmakta olduğu tespit edilmiştir.¹⁴³ 2020'de yapılan bir çalışma Suriyeliler arası evliliklerin %68'inin erken yaşta ve ailenin ve çevrenin baskısı nedeniyle yapıldığını, bunun sonucu olarak Suriyeli sığınmacılar arasında adölesan doğurganlık (ergen yaşta -20 yaş altı- hamile kalanların) oranının %30'a vardığını göstermektedir.¹⁴⁴ Şişli Etfal Hastanesi'nde 2017'de 600 tekil doğum üzerinde yapılan çalışma sonucuna göre 12-19 yaş arası adölesan gebelik oranı Suriyeliler arasında %14,3 iken Türkler arasında %5,3 olarak bulunmuştur.¹⁴⁵

Genç yaşta hamileliğin ve çok çocuk sahibi olmanın kültürel sebepleri de bulunmaktadır. Nitekim 1 Kasım 2014 – 1 Mart 2015 arasında 200 Suriyeli sığınmacı kadının katılımıyla yapılan bir anket çalışmasında 'çocuk sayısının kocalarının prestiji için önemli olduğu, en az 7 çocuk sahibi olmayı şeriatın istediği, kendileri içinse çocuğun hayatın anlamı ve devamı olduğu' şeklinde yanıtlar alınmış, çok çocuklu olanların da gelecekte de gebe kalmak istedikleri tespit edilmiştir.¹⁴⁶ Bunların sonucu olarak 2018'de Suriyelilerin toplam doğurganlık hızının 5,3 olduğu tespit edilmiştir.¹⁴⁷ Bu oran, 1,7 olan Türkiye toplam doğurganlık hızının, hatta 3,81 olan olan Şanlıurfa ilinin doğurganlık hızının dahi çok üzerindedir.¹⁴⁸

Geçici sığınmacı statüsündeki Suriyeli kadınların doğurganlık oranının yüksek olmasında, geleneksel/dini değerler, eşlerin çocuk isteği ve çevre baskısı gibi etkenlerin dışında çoğunlukla eğitim almamaları ve çalışma hayatında bulunmamaları da etkilidir. Hacettepe Üniversitesi'nin araştırmasına göre hiçbir işte çalışmayan Suriyeli kadınların oranı %82'dir.¹⁴⁹ Çalışmanın başında kadınların evlenme yaşı yükseldikçe doğurganlığın azaldığı belirtilmişti. Nitekim demografik geçişin üçüncü aşamasına geçmiş bulunan Türkiye'de, Suriyeli sığınmacılara kıyasla kariyer yapan ve eğitim alan kadın sayısı daha yüksek olduğu için doğurganlık (toplam doğurganlık hızı 2018'de 2,3'ten 2022'de 1,7'ye düşmüştür) da daha düşüktür.¹⁵⁰

¹⁴¹ Açıkgöz, Reşat; Koyuncu, Ahmet; Gökçen, Ahmet, Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Yaşam Koşulları Üzerine Sosyolojik bir Çalışma: Elazığ Örneği, s.89-90

¹⁴² Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örnekleme. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye. s.33

¹⁴³ Demirci, Hakan; Topak, Nevruz Yıldırım; Ocakoğlu, Gökhan; Gömleksiz, Mehtap Karakulak; Üstünyurt, Emin; Türker, Ayşe Ülkü, Birth characteristics of Syrian refugees and Turkish citizens in Turkey in 2015, s.2

¹⁴⁴ Çöl, Meltem; Bilgili Aykut, N.; Usturalı Mut, A. N.; Koçak, C.; Uzun, S. U.; Akın, A.; Say, L.; Kobeissi, L., Sexual and reproductive health of Syrian refugee women in Turkey: a scoping review within the framework of the MISP objectives. Reproductive Health, 17(1), s.4

¹⁴⁵ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2021). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örnekleme. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye, s.12

¹⁴⁶ Coşkun, Anayit; Karakaya, Eylem; Özerdoğan, Nebahat; Yakıt, Eda, Suriyeli Kadınların Doğurganlık Bilinci ve Etkileyen Faktörler, Uluslararası Katılımlı III. Kültürlerarası Hemşirelik Kongresi Bildiri Kitabı, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 21-23 Mayıs 2015, s.38

¹⁴⁷ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örnekleme. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye, s.37 ve s.52

¹⁴⁸ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2021-45547> 22.01.2023 tarihinde erişildi.

¹⁴⁹ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örnekleme. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye, s.25

¹⁵⁰ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye, s.32 Araştırmaya göre 2018 itibarıyla Türkiye'de kadınların %41'i ilse ve üzeri eğitimi tamamlamıştır (s.32). Hacettepe Üniversitesi'nin aynı yıl gerçekleştirdiği diğer araştırmaya göre Suriyeli sığınmacılar arasında ise ilse ve üzeri eğitim tamamlamış kadınların oranı %14'tür (s.24).

Aileleriyle birlikte gelen sığınmacıların yüksek doğurganlık oranını korumaları konusunda Türkiye tek örnek değildir. Eleonora Mussino ve Salvatore Strozza'nın İtalya çapında yaptıkları bir araştırma, sığınmacıların %20'sinin İtalya'ya gelmelerini takip eden bir yıl içinde çocuk sahibi olduklarını ve İtalyan ortalamasının üzerinde olduğunu göstermiştir.¹⁵¹

Yüceşahin ve Sirkeci'ye göre genç nüfusun yoğunluğu nedeniyle Türkiye'ye gelen Suriyelilerin nüfus profili Türkiye'nin 1980'li yıllarını andırmaktadır.¹⁵² Neredeyse tamamen genç erkeklerden oluşan Afgan, Pakistanlı, Faslı kaçaklardan farklı olarak Suriyeli sığınmacılar, aileleriyle birlikte gelmiş bulundukları için Suriye'nin demografik yapısı ve doğum oranı da Türkiye'ye taşınmıştır. Diğer bir deyişle demografik geçişin üçüncü aşamasında bulunan Türkiye'ye, Suriyeli sığınmacı göçüyle birlikte, demografik geçişin ikinci aşamasında bulunan bir topluluk enjekte edilmiş bulunmaktadır. Kanaatimizce bu durum, çalışmanın yazıldığı sırada, Kingsley Davis'in demografik geçiş teorisini açıklarken kullandığı ifadeyle 'Invasion by Migration - Göç Yoluyla İstila'¹⁵³ kapsamında düşünülmesini gerektirecek hal almış bulunmaktadır.

Bu çalışmada sunulan bilgilerin ışığında, Suriyeli sığınmacıların yüksek nüfus artışının Türkiye'nin demografisini değiştirme, kültürel değişikliğe sebep olma gibi dezavantajlarının yanında, Türkiye'yi artık aşmış bulunduğu demografik geçişin ikinci aşamasına geri taşıyarak iç çatışma riskini arttırmakta olduğu kanaatindeyiz. Suriyeli sığınmacıların barışçı bir şekilde vatanlarına geri dönmedikleri olası bir gelecek senaryosunda, bu nüfus artış hızını Türkiye'de sürdürmeleri durumunda yalnızca toplum içindeki Suriyelilerin oranı yükselmekle kalmayacak, aynı zamanda çatışmaya daha eğilimli bir genç nüfus yapısı ile karşı karşıya kalınacaktır. Bu genç nüfusun herhangi bir ekonomik kriz nedeniyle istihdam dışı kalması, toplu halde işsizliğe sürüklenmesi durumunda, benzeri Arap Baharı'nda görülen isyan hareketlerini ve bunun devamında gelişecek toplumsal çatışmayı önlemek güçleşecektir.

Bu nedenle Suriyeli sığınmacıların vatanlarına dönmelerinin sağlanması, hem kendilerini, hem Türkiye'yi ilerleyen yıllarda oluşabilecek iç çatışma ortamından kurtaracak ve her iki halkın dostça yaşamaya devam etmesini güvence altına alacak tek yol olarak karşımızda durmaktadır.

¹⁵¹ Mussino, Eleonora; Strozza, Salvatore, The Fertility of Immigrants After Arrival: The Italian Case, Demographic Research, s.105

¹⁵² Yüceşahin, Murat; Sirkeci, İbrahim, Demographic Gaps between Syrian and the European populations: What do they suggest?, s.227-228

¹⁵³ Davis, Kingsley, The World Demographic Transition, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 237(1), s.8

SONUÇLAR

Dünya tarihindeki siyasi ve sosyal olayların arka planını oluşturan etkenlerden en önemlilerinden biri, nüfus hareketleri ve demografik değişimlerdir. İnsan nüfusu avcı-toplayıcı dönemde stabil kalmış, tarım döneminde nüfus artış hızı çok yavaş olmuş ancak sanayi devrimi sonrasında, bu devrimin gerçekleştiği ülke ve bölgelerde nüfus hızla artmıştır. Tarım devrimiyle birlikte başlayan yerleşik yaşam insanların çok sayıda çocuk sahibi olmalarına olanak tanımış ancak salgın hastalıklar ya da doğal felaketler gibi nedenlerle ölüm oranı da çok yüksek kaldığı için nüfus artışı yavaş kalmıştır. Ancak sanayi devrimi ve bu dönemdeki bilimsel-teknik atılım aracılığı ile, salgın hastalıkların etkisi kitlesel aşılama ile azaltılabilmiş, pastörizasyon yöntemi ile enfeksiyon kaynaklı çocuk ölümlerinin önüne geçilmiş ve ölüm oranı azalmıştır. Geleneksel toplum yapısı sürdüğü için insanlar çok sayıda çocuk yapmaya devam etmişler, ancak bu çocuklar artık sağlıklı bir şekilde büyüyebildikleri için nüfus hızla artmaya başlamıştır. Doğum kontrol yöntemlerinin artması ve devletlerin artan nüfusu kontrol altına almak için bu yöntemleri özendirmeleri, kadınların iş hayatına katılması gibi ilerlemeler sonrasında yüksek doğum oranı azalmaya başlamıştır. Nüfusbilimde tüm bu sürece 'demografik geçiş' adı verilmektedir.

Bu çalışmada sunulan tarihsel çatışma örneklerinin tümünde, siyasi ve toplumsal başka etkenlerin yanı sıra, çatışmaların yaşandığı ülke ve toplumların demografik geçişin ikinci aşamasında bulundukları gösterilmiştir. Birinci Dünya Savaşı, 1905 ve 1917 Rus devrimleri, Almanya'da Nazizmin Yükselişi, 1968 Öğrenci Hareketleri, 1979 İran Devrimi, Türkiye'de 1970'li yıllarda yaşanan sol-sağ çatışması, 2011 Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı gibi olayların tamamında sanayileşme, hızlı nüfus artışı ve bunun sonucunda 'gençlik şişmesi' adı verilen, genç nüfusun toplam nüfusa oranının artması olgularına rastlanmıştır. Bu durumun sosyolojik sebepleri sunulmuştur: Çok çocuklu ailelerde çocuklara yeterli özenin gösterilememesi, genç erkeklerin agresif ve kitlesel eylemlere yatkınlığı, ayrıca kırdan kente göç, genç işsizliği, eğitim almış gençlerin beklentilerinin karşılanamaması gibi olgular birleşerek onları büyük toplumsal olaylarda etkin rol oynayacak çeşitli örgütlerin ya da direniş hareketlerinin insan kaynağı haline getirmektedir. Bu durumun alternatifi, büyük genç nüfusun enerjisinden üretim için verimli bir işgücü kaynağı olarak yararlanılmasıdır ki 1900'lü yılların başında Almanya'da, Deng Xiaoping döneminde de Çin'de görülen ve kalkınmanın geri planını oluşturan demografik temel de budur.

Çalışmada bahsedildiği gibi Türkiye, demografik geçişin ikinci aşamasını tamamlamış ve 2000'li yıllardan itibaren nüfus artış hızı azalmış durumdadır. Nüfus artış hızının en yüksek olduğu, aynı şekilde kırdan kente göçün yoğunlaştığı 1970'li yıllar boyunca Türkiye'de sol-sağ çatışması şeklinde büyük toplumsal çatışmalar yaşanmış, çatışma, 1990'lı yıllarda nüfus artış hızının yüksek kalmaya devam ettiği Güneydoğu Anadolu bölgesinde devam etmiştir. 2000'li yıllarda Türkiye'nin nüfus artış hızı, kadın başına 2,3 çocuğa kadar düşerek Türkiye demografik geçişin yüksek çatışma riski barındıran ikinci aşamasını herhangi bir iç savaş yaşamadan aşmayı başarmıştır.

Ancak tam da bu dönemde, Arap Baharı karışıklıklarının iç savaşa dönüştüğü Suriye’den gelen binlerce sığınmacı nedeniyle, Türkiye nüfusuna demografik geçişin ikinci aşamasında bulunan başka bir nüfus yapısı, göç yoluyla enjekte edilmiştir. Suriyeli sığınmacıların, kendi vatanlarında iken ülkelerinin iç çatışmaya sürüklenmesine katkıda bulunan yüksek doğum hızını Türkiye’ye gelmelerinden sonra da sürdürdükleri gözlemlenmektedir. Kanaatimizce Suriyeli sığınmacılar arasında görülen, kadın başına 5,3 çocuk gibi dünya ortalamasının üzerindeki bir nüfus artış oranının bu çalışma boyunca gösterilen veriler ışığında yakın gelecekte Türkiye’de iç çatışma ortamının doğmasına katkıda bulunacağı öngörüsünde bulunulabilir. Böylesi bir çatışma ortamının yaşanmaması için de Türkiye’ye demografik geçişin ikinci aşamasında bulunan ülkelerden nüfus enjeksiyonunun durdurulması, ayrıca Türkiye’de bulunan ve kendi ülkelerindeki toplam doğurganlık hızını Türkiye’ye taşıyan sığınmacı ve kaçak statüsündeki insanların vatanlarına kavuşturulması elzem görünmektedir.

KAYNAKÇA

Abrahamian, Ervand (2018). Modern İran Tarihi (Çev: Şendil, Dilek). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Açıkgöz, Reşat; Koyuncu, Ahmet; Gökçen, Ahmet (2017). Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Yaşam Koşulları Üzerine Sosyolojik bir Çalışma: Elazığ Örneği. Route Educational and Social cience Journal Volume 4(4), ss.84-99.

Assaad, Ragui; Roudi-Fahimi, Farzaneh (2007). Youth in the Middle East and North Africa: Demographic opportunity or challenge?. Washington DC: Population Reference Bureau.

Axworthy, Michael (2014). Revolutionary Iran – A History of the Islamic Republic. London: Penguin Books.

Aysan, Mehmet Fatih (2016). Türkiye'nin Demografik Dönüşümü ve Yeni Meydan Okumalar, Türkiye'de Toplumsal Değişim (Ed: Sunar, Lütfi). Ankara: Nobel Akademik Yayınları, ss.67-87

Bacci, Massimo Livi (2009). Avrupa'da Nüfus Hareketleri (Çev: Binder, Timuçin). İstanbul: Literatür Yayınları.

Bal, Hüseyin (2019). Demografi. Bursa: Sentez Yayınları.

Başar, Emel (2013). Demografiye Giriş. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.

Baştürk, Şenol (2020). Türkiye'de Nüfus ve Demografik Yapının Dönüşümü, Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı (Ed: Zencirkıran, Memet), Bursa: Dora Yayıncılık ss.303-336

Braungart, Richard G. (1984). Historical generations and generation units: A global pattern of youth movements. Journal of Political & Military Sociology, ss.113-135.

Brooks, Deborah Jordan; Brooks, Stephen G.; Greenhill, Brian D., & Haas, Mark L. (2018). The demographic transition theory of war: why young societies are conflict prone and old societies are the most peaceful. International Security, 43(3), ss.53-95.

Buchan, James (2013). Days of God – The Revolution in Iran and its Consequences. London: John Murray Publishers.

Cipolla, Carlo Maria (2021). Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi (Çev: Gezgin, Mehmet Sırrı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Cleveland, William (2008). Modern Ortadoğu Tarihi (Çev: Harmancı, Mehmet). İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları.

Coale, Ansley J. (1984). The Demographic Transition, The Pakistan Development Review, Vol. 23, No. 4, ss.531-552.

Coşkun, Anayit; Karakaya, Eylem; Özerdoğan, Nebahat; Yakıt, Eda (2015). Suriyeli Kadınların Doğurganlık Bilinci ve Etkileyen Faktörler, Uluslararası Katılımlı III. Kùltürlerarası Hemşirelik Kongresi Bildiri Kitabı, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 21-23 Mayıs 2015, ss.37-38

Çöl, Meltem; Bilgili Aykut, N.; Usturalı Mut, A. N.; Koçak, C.; Uzun, S. U.; Akin, A.; Say, L.; Kobeissi, L. (2020). Sexual and reproductive health of Syrian refugee women in Turkey: a scoping review within the framework of the MISP objectives. *Reproductive Health*, 17(1).

Davis, Kingsley (1945). The world demographic transition. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 237(1), 1-11.

Davis, Mike (2010). *Gecekondu Gezegeni* (Çev: Koca, Gürol). İstanbul: Metis Yayınları.

Demirci, H., Yildirim Topak, N., Ocakoglu, G., Karakulak Gımlleksiz, M., Ustunyurt, E., & Ulku Turker, A. (2017). Birth characteristics of Syrian refugees and Turkish citizens in Turkey in 2015. *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, 137(1), 63-66.

D'Encausse, Hélène Carrère (1978). *L'Empire Eclaté*. Paris: Editions Flammarion.

Dilek, Bahadır Selim (2018). *Suriyeli Göçü*. Ankara: Kripto Yayınları.

Djalili, Mohammad-Reza; Kellner, Thierry (2017). *Histoire de l'Iran contemporain*. Paris: Editions La Découverte.

Duggan, Christopher (2014). *İtalya'nın Kısa Tarihi* (Çev: Erkmén, Tuna). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Eberhard, Wolfram (1995). *Çin Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Esty, Daniel; Goldstone, Jack; Gurr, Ted Robert; Harff, Barbara; Surko, Pamela; Unger, Alan N. (1995). *State Failure Task Force Report*. McLean, Va.: Science Applications International, for State Failure Task Force.

Fekri, Amir Ahmad (2011). *Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi*. İstanbul: Mızrak Yayınları.

Fulbrook, Mary (2008). *Almanya'nın Kısa Tarihi* (Çev: Gürses, Sabri). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Fuller, Graham E. (2004). *The youth crisis in Middle Eastern society*. Brief Paper. Clinton Township: Institute of Social Policy and Understanding.

- Giddens, Anthony; Sutton, Philip (2019). *Sosyoloji* (Çev: Kayhan, Arzu). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Goldstone, Jack A. (2001). *Demography, environment, and security. Environmental conflict*. Routledge, ss.84-108.
- Goldstone, Jack A. (2016). *Revolution and Rebellion in the Early Modern World: Population Change and State Breakdown in England, France, Turkey, and China, 1600-1850*. Routledge.
- Grinin, Leonid; Korotayev, Andrey (2022). *The Arab Spring: Causes, Conditions, and Driving Forces. Handbook of Revolutions in the 21st Century*, Springer, ss.595-624.
- Güçlü, İdris; Akbaş, Halil (2019). *Suç Sosyolojisi – Kavram, Teori, Uygulama*. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
- Güneş, Derya Kayma; Gökler, Rıza (2017). *Türkiye’de Suça Sürüklenen Çocukların Aile Özellikleri*. *Journal of Human Sciences* 14.4 ss.3742-3755.
- Güral, Besim (2009). *Türkiye’de Çocuk Suçluluğu ve Nedenleri: Erzurum örneği, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Suç Araştırmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi*, Ankara: T.C. Polis Akademisi.
- Haas, Mark L. (2007). *A geriatric peace? The future of US power in a world of aging populations*. *International Security* 32.1, ss.112-147.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019). *2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019). *2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örnekleme*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2021). *2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması İleri Analiz Çalışması*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
- Hacker, Jörg (2020). *İnsanlar, Salgınlar ve Mikroplar – Enfeksiyonlar ve Patojenleri*. İstanbul: Runik Kitap.
- Haffner, Sebastian (2019). *Bir Alman’ın Hikayesi – Hatırladıklarım (1914-1933)* (Çev: Demirel, Hulki). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hobsbawm, Eric (1987). *The Age of Empire 1875-1914*. London: Weidenfeld&Nicolson.

Hosking, Geoffrey (2011). Rusya ve Ruslar – Erken Dönemden 21.Yüzyıla (Çev: Acar, Kezban). İstanbul: İletişim Yayınları.

Huntington, Samuel (2002). The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order. London: The Free Press.

Işıқтаç, Yasemin (2019). Adalet Psikolojisi. İstanbul: Sümer Kitabevi.

Işıқтаç, Yasemin; Koloş, Umut (2022). Hukuk Sosyolojisi. İstanbul: Sümer Kitabevi.

Josseran, Tancrède; Louis Florian; Pichon, Frédéric (2012). Géopolitique du Moyen-Orient et de l'Afrique du Nord. Paris: Presses Universitaires de France.

Kaufman, Alison Adcock (2010). The “Century of Humiliation,” Then and Now: Chinese Perceptions of the International Order. Pacific Focus, 25(1), ss.1–33.

Keith, Robbins (2005). Birinci Dünya Savaşı (Çev: Günay, Müfit). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Kennedy, Paul (1995). Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken (Çev: Üçgan, Fikret). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kepel, Gilles (2003). Jihad. Paris: Editions Gallimard.

Kirk, Dudley (1996). Demographic transition theory. Population studies 50.3, ss.361–387.

Korotayev, Andrey; Zinkina, Julia (2022). Egypt’s 2011 Revolution: A Demographic Structural Analysis, Handbook of Revolutions in the 21st Century, ss.651–683

Kotz, David M.; Weir, Fred (2012). Gorbaçov’dan Putin’e Rusya’nın Yolu – Sovyet Sisteminin Çöküşü ve Yeni Rusya (Çev: Çakır, Cemile). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Kunin, Calvin M. (1990). Rational use of antibiotics. WHO drug information 1990; 4 (1), ss.4–7.

Lee, Stephen (1982). Aspects of European History 1789–1980. London: Routledge.

Lewin, Moshe (2008). Sovyet Yüzyılı (Çev: Akman, Renan). İstanbul: İletişim Yayınları.

MacMillan, Margaret (2014). The War that Ended Peace. London: Profile Books.

Mazoyer, Marcel; Roudart, Laurence (2009). Dünya Tarım Tarihi – Neolitik Çağ’dan Günümüzdeki Krize (Çev: Ünsaldı, Şule). İstanbul: Epos Yayınları.

- McMeekin, Sean (2019). Osmanlı'da Son Fasıl – Savaş, Devrim ve Ortadoğu'nun Şekillenışı 1908-1923 (Çev: Elhüseyni, Nurettin). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mesquida, Christian G.; Wiener, Neil I. (1999) Male Age Composition and Severity of Conflicts. *Politics and the life sciences* 18.2, ss.181-189.
- Moller, Herbert (1968). Youth as a Force in the Modern World. *Comparative studies in society and history* 10.3, ss.237-260.
- Mussino, Eleonora; Strozza, Salvatore (2012). The Fertility of Immigrants After Arrival: The Italian Case. *Demographic Research*, v.26.4, ss.99-130
- Normile, Dennis (1999). Future Food: Crossing Rice Strains to Keep Asia's Rice Bowls Brimming. *Science*, 283(5400), ss.313-313.
- Osterhammel, Jürgen (2014). Dönüşen Dünya – Küresel 19.Yüzyıl Tarihi (Çev: Tüzel, Mustafa). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öter, Adem (2018). Çocuk Suçluluğunun Toplumsal Nedenlerine Sosyolojik bir Bakış (Antalya Örneği), 21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum c.7 s.21 s.739-769
- Özbay, Ferhunde (2021). Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdağ, Ümit (2020). Stratejik Göç Mühendisliği. Ankara: Kripto Yayınları.
- Peng, S., Huang, J., Cassman, K. G., Laza, R. C., Visperas, R. M., & Khush, G. S. (2010). The importance of maintenance breeding: A case study of the first miracle rice variety-IR8. *Field Crops Research*, 119(2-3), ss.342-347.
- Rashad, Hoda (2000). Demographic transition in Arab countries: A new perspective. *Journal of the Australian Population Association*, 17(1), ss.83-101.
- Reher, David S. (2004). The demographic transition revisited as a global process. *Population, Space and Place*, 10(1), ss.19-41.
- Sayın, Önal (2020). Aile Sosyolojisi. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Singh, Nirvikar, & Kohli, Deepali Singhal (1997). The green revolution in Punjab, India: The economics of technological change. *J Punjab Stud*, 12(2), ss.285-306.
- Slonim-Nevo, Vered, & Al - Krenawi, Alean (2006). Success and failure among polygamous families: The experience of wives, husbands, and children. *Family process*, 45(3), ss.311-330.
- Staveteig, S. (2005). The Young and the Restless: Population Age Structure and Civil War. *Environmental Change and Security Program Report* 11 ss.12-19.
- Stone, Norman (2004). *Europe Transformed 1878-1919*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Stone, Norman (2018). *Birinci Dünya Savaşı*. İstanbul: Ketebe Yayınları.

Swaminathan, Mankombu Sambasivan (2009). Norman E. Borlaug (1914–2009). *Nature*, 461(7266), ss.894–894

Todd, Emmanuel (2017). *Où en sommes-nous? Une Esquisse de L'Histoire Humaine*. Paris: Éditions du Seuil.

Topsakal, İlyas (2017). *Sibirya Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Tümertekin, Erol; Özgüç, Nazmiye (2012). *Beşeri Coğrafya*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Urdal, Henrik (2004) The devil in the demographics: the effect of youth bulges on domestic armed conflict, 1950–2000.m *Social development papers* 14 ss.1-25.

Urdal, Henrik (2006). A clash of generations? Youth bulges and political violence. *International studies quarterly* 50.3, ss.607–629.

Xenos, Peter; Kabamalan, Midea (2005). A comparative history of age-structure and social transitions among Asian youth. *Population, Resources and Development*. Springer, Dordrecht, ss.57–88.

Van Bavel, Jan; Reher, David S. (2013). The baby boom and its causes: What we know and what we need to know. *Population and development review* 39.2 ss.257–288.

Vanyukov, Dimitriy Aleksandroviç (2007). *Demokratiçeskaya Rossiya – Kontsa XX – Naçala XXI Veka*. Moskva: Mir Knigi.

Yılmaz, Murat (2016). *Türkiye'nin Değişen Nüfus Yapısı – Nedenler, Değişim, Sonuçlar ve Gelecek*. İstanbul: Çantay Yayınları.

Wade, Rex A. (2018). *Rus Devrimi 2017* (Çev: Özler, Ergin). İstanbul: İletişim Yayınları.

Wasserstrom, Jeffrey N. (2010). *21.Yüzyılda Çin* (Çev: Güldü, Hür). İstanbul: İletişim Yayınları.

Winter, Jay; Parker, Geoffrey; Habeck, Mary R. (2018). *I.Dünya Savaşı ve 20.Yüzyıl* (Çev: Demirel, Tansel). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Wu, Shellen X. (2021). Yuan Longping (1930–2021). *Nature*, 595(7865), ss.26–26.

Zastrow, Charles; Kirst-Ashman, Karen K. (2014). *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre* *Bebeklik – Çocukluk – Ergenlik* (Çev: Aydın, Abdurrahman; Karaca, Çağlar; Çoban, Funda; Foça, Mehmet Atakan; Türközü, S.Erdem) Ankara: Nika Yayınları.

Zürcher, Erik Jan (2015). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Çev:Saner, Yasemin). İstanbul: İletişim Yayınları.

www.21yyte.org